

Karakteristike Andaluzije kao turističke destinacije

Oremuš, Damira

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management / Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:191:128343>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Tourism and Hospitality Management - Repository of students works of the Faculty of Tourism and Hospitality Management](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Preddiplomski sveučilišni studij

DAMIRA OREMUŠ

Karakteristike Andaluzije kao turističke destinacije

Characteristics of Andalusia as a tourist destination

Završni rad

Opatija, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Preddiplomski sveučilišni studij
Poslovna ekonomija u turizmu i ugostiteljstvu
Studijski smjer: Menadžment u turizmu

Karakteristike Andaluzije kao turističke destinacije
Characteristics of Andalusia as a tourist destination

Završni rad

Kolegij: **Turistička geografija** Student: **Damira OREMUŠ**

Mentor: Doc. dr. sc. **Hrvoje GROFELNIK** Matični broj: **24351/18**

Opatija, srpanj 2023.

IZJAVA O AUTORSTVU RADA I O JAVNOJ OBJAVI OBRANJENOG ZAVRŠNOG RADA

Damira Oremuš

24351/18

Karakteristike Andaluzije kao turističke destinacije

Izjavljujem da sam ovaj rad samostalno izradila, te da su svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima, bilo da su u pitanju knjige, znanstveni ili stručni članci, Internet stranice, zakoni i sl. u radu jasno označeni kao takvi, te navedeni u popisu literature.

Izjavljujem da kao student–autor završnog rada, dozvoljavam Fakultetu za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci da ga trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim javnosti u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci.

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa završnim radovima trajno objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci, ovom izjavom dajem neisključivo imovinsko pravo iskorištavanja bez sadržajnog, vremenskog i prostornog mog završnog rada kao autorskog djela pod uvjetima Creative Commons licencije CC BY Imenovanje, prema opisu dostupnom na <http://creativecommons.org/licenses/>.

U Opatiji, 03.07.2023.

Potpis studenta

Sažetak

Turistička destinacija je područje, odnosno odredište koje turisti odabiru za boravak tijekom svog putovanja. Motivi za putovanja su različiti, no uvijek su bitne karakteristike određenog područja kako bi turisti baš to mjesto odabrali za svoju destinaciju. Andaluzija je regija na južnom dijelu Španjolske koja je zbog svog položaja oduvijek bila privlačna turistima te se smatra biserom cijele kraljevine. Naime, puno je više razloga za putovanje u ovu destinaciju osim sunca i mora. Prirodne ljepote i kulturne posebitosti ovu regiju čine vrlo zanimljivom i bude želju za daljim istraživanjem područja te svega onoga što nudi. Turistička ponuda Andaluzije je veoma raznolika, razvijen je ljetni, ali i zimski turizam. Na tom području održavaju se brojne manifestacije za različite tipove turista te regiju obilježava i bogata kulturna baština. Prema rezultatima analize turističke potražnje vidljivo je kako turisti to znaju prepoznati. Kako je bilo i ranije, tako i sada Andaluzija bilježi veliki broj posjeta turista iz godine u godinu. Očekuje se da će tako biti i dalje s obzirom na mogućnosti ovog područja za daljnji turistički razvoj.

Ključne riječi: Andaluzija, regija, turistička destinacija, ponuda, potražnja

Summary

A tourist destination is an area where tourists choose to stay during their trip. The motives for traveling are different, but the characteristics of a certain area are important in order for tourists to choose that particular place as their destination. Andalusia is a region in the southern part of Spain that has always been attractive to tourists due to its location and it is considered the pearl of the entire country. Furthermore, there are many more reasons to travel to this destination besides the sun and the sea. Natural beauty and cultural features make this region very interesting and awaken the desire to further explore the area and all it has to offer. The tourism supply of Andalusia is very diverse, both summer and winter tourism are developed. Numerous events for different types of tourists are held in that area and the region is marked by its rich cultural heritage. According to an analysis of tourist demand, it is evident that Andalusia is already remarkable among tourists. As it was before, Andalusia keeps recording a large number of tourist visits from year to year. It is expected that this trend will continue, considering the possibilities for further tourism development in this area.

Keywords: Andalusia, region, tourist destination, supply, demand

Sadržaj

Uvod i metodologija	1
1. Turistička destinacija	3
1.1. Nastanak turističke destinacije	4
1.2. Osnovni činitelji turističke destinacije	5
1.3. Regionalne turističke destinacije	6
2. Osnovna obilježja Andaluzije	7
2.1. Smještaj i položaj	7
2.2. Geografska obilježja	9
2.2.1. Prirodno geografska obilježja	10
2.2.2. Društveno geografska obilježja	12
3. Andaluzija kao turistička destinacija	15
3.1. Turizam Andaluzije	15
3.1.1. Provincije i njihova turistička vrijednost	16
3.1.2. Prirodne posebnosti	19
3.1.3. Kulturne znamenitosti Andaluzije	22
3.2. Analiza turizma Andaluzije kao regionalne destinacije	27
3.3. Specifičnosti turističke ponude i potražnje Andaluzije	31
3.4. Razvojne mogućnosti turizma u Andaluziji	40
Zaključak	42
Bibliografija	44
Popis ilustracija	46

Uvod i metodologija

Andaluzija je regija Kraljevine Španjolske koja se od ostalih regija države ističe svojom raznolikošću. Ima bogatu povijest, veoma zanimljivu kulturu i mnoge prirodne ljepote. Svaka od njezinih 8 provincija ima nešto što je ističe i čini posebnom, a one sve zajedno čine primamljivo odredište za turiste. Ono što najviše asocira na Andaluziju su sunce i more zbog kojih se smatra da se ovo područje najviše posjećuje, no razmatrajući regiju malo detaljnije dolazi se do saznanja kako ona zapravo nudi mnogo više od toga. Koje su to onda karakteristike osim sunca, mora i pijeska koje ovu regiju čine atraktivnom turističkom destinacijom? O tome će tek biti riječ.

Za obradu ove teme korištena je stručna literatura s objašnjenim pojmovima i karakteristikama raznih turističkih destinacija diljem svijeta. Knjige su korištene za obradu teoretskog dijela rada, dok su za bolje objašnjenje i razumijevanje kulture Andaluzije i načina života na ovom području korišteni pojedini znanstveni članci. Ipak, s obzirom na temu rada, za njezinu obradu najvažniji su bili internetski izvori. Korištene su službene internetske stranice regije, primjerice službena turistička stranica Andaluzije s koje su prikupljeni mnogi podatci o provincijama ovog područja i njihovim posebnostima. Također su korištene stranice Instituta za statistiku i kartografiju Andaluzije te Nacionalnog zavoda za statistiku Španjolske kako bi se prikupili i analizirali statistički podatci o turističkoj ponudi i potražnji Andaluzije. Cilj rada bio je prikazati i pobliže pojasniti karakteristike koje Andaluziju čine turističkom destinacijom. U radu je korištenjem metoda kompilacije objašnjen teoretski dio turističke destinacije te regije kao iste, a metodama nabiranja su istaknute prirodne i kulturne posebnosti ovog područja. Uz pomoć metoda analize, kroz svoju ponudu i potražnju, Andaluzija je detaljnije prikazana kao turističko odredište. Za obradu prikupljenih podataka korištena je statistička metoda.

Rad se, uz uvod i zaključak, sastoji od 3 glavna dijela, a svaki od dijelova ima više poglavlja. Prvi je dio teoretski te se u njemu obrađuje pojam turističke destinacije, njezin nastanak i osnovni činitelji, a zatim je općenito prikazano i područje regije kao turističke destinacije.

U drugom dijelu rada iznesena su osnovna obilježja Andaluzije. U prvom poglavlju ovog dijela prikazan je smještaj i položaj regije, dok se u drugom poglavlju govori o njezinim geografskim obilježjima. Geografska obilježja detaljnije su objašnjenja podjelom poglavlja na još dodatna dva potpoglavlja naziva prirodna i društvena geografska obilježja.

Treći dio rada je najznačajniji, tu je obrađena sama tema rada, odnosno prikazana je Andaluzija kao turistička destinacija. Ovaj posljednji dio rada dijeli se na još 4 poglavlja. Na

početku se govori o samom turizmu Andaluzije, te je prvo poglavlje podijeljeno na još 3 potpoglavlja. U njima su pojedinačno obrađene sve provincije Andaluzije te su istaknute najvažnije prirodne i kulturne posebnosti ove regije. U drugom poglavlju analizirana je Andaluzija kao regionalna destinacija, nakon čega je uslijedila još dublja analiza ponude i potražnje ove regije. U tom dijelu izneseni su statistički podatci koji su pružili bolji uvid u turizam ovog područja. Na samom kraju rada govori se o budućnosti Andaluzije te njenim razvojnim mogućnostima s fokusom na turizam.

Zaključak na kraju je ujedno i sinteza rada, odnosno prikazani su rezultati prikupljenih i analiziranih podataka. Uz uvod, glavni dio i zaključak, rad obuhvaća i sadržaj, bibliografiju te popis ilustracija.

1. Turistička destinacija

Kada se govori o turističkom odredištu potrebno je prvo razumjeti da su razlozi za turističko putovanje veoma različiti i sve ih je više s obzirom na razvoj društva i sve veću mogućnost i sposobnost ljudi da putuju turistički. Bez obzira na to, u svojoj biti motivacije za ova putovanja ostaju nepromijenjene još od početaka moderne civilizacije. Oni motivi koji ljude uglavnom potiču na putovanja su rekreacija, zdravlje, egzistencijalne potrebe, vjerski razlozi.

Ranije su ljudi putovanjem u jednu točku u prostoru bili u mogućnosti zadovoljiti svoje potrebe. Dakle, sadržaji jednog mjesta bili su dovoljni za to. Međutim, sa sve većim obrazovanjem ljudi imaju nove i veće potrebe čime kreću u istraživanje okolnih prostora jer u jednom mjestu više nije moguće ispuniti svoje želje i potrebe.¹ Iz ovog su razloga krenula istraživanja o odredištima putovanja koja više nisu bili mjesta unutar određenih granica, a iz istraživanja nastala je teorija turističke destinacije.

Destinacija je pojam koji potječe iz latinskog jezika, „*destinatio*“ znači određenje odnosno namjena. Kakogod, novija objašnjenja ovog pojma dolaze iz engleskog jezika na kojem se destinacija označava kao kraj putovanja, odnosno mjesto u koje stvar ili osoba idu.² Ova je riječ široko prihvaćena i samim time danas i podrazumijeva krajnje odredište putovanja. S obzirom na razvoj turizma te njegovu preobrazbu u masovnu pojavu, pojam destinacije pronašao je široku primjenu u turizmu.

„Pod pojmom turističke destinacije treba razumjeti širi prostor koji svoj turistički identitet gradi na koncepciji kumulativnih atrakcija koje omogućuju doživljaj i s dodatnom turističkom infrastrukturom predstavljaju prostor intenzivnog okupljanja turista.“³ Dakle, turistička destinacija mijenja se s promjenama preferencija turista te s obzirom na to nema određene granice već one ovise o željama, potrebama i interesima turista na turističkom tržištu.

¹ Vukonić i Keča, „*Turizam i razvoj: Pojam, načela i postupci*“, 31.

² Popesku, *Menadžment turističke destinacije*, 27.

³ Hitrec, „*Turistička destinacija, pojam, razvitak, koncept*“, 43.

1.1. Nastanak turističke destinacije

Proučavanjem povijesti turizma može se primijetiti kako njegov evolucijski put koji ukazuje na to da su sami njegovi početci, a i kasniji razvoj temeljeni na razvoju mjesta koja su posjetioce privlačila više nego druga mjesta. Vremenom su se ta mjesta počela nazivati turističkim mjestima. Takva mjesta turisti i posjetioци počinju posjećivati u većem broju te im se pruža mogućnost boravka u njima. Receptivni kapaciteti su vrlo važno obilježje svakog turističkog mjesta, a njihova razvijenost određuje mu važnost i prostorne značajke.

Glavna središta turističkih događaja su upravo mjesta, a oduvijek su se kao posebno privlačna mjesta isticala ona na obali zbog čega su postala odmarališnim mjestima. S razvojem masovnog turizma većinom su glavni gradovi postajali glavna središta zbog toga što ih karakteriziraju brojne znamenitosti, hoteli, restorani, trgovine, mjesta za zabavu i slično.

Jednostavno rečeno, destinacija za posjetitelje nastaje kada se nešto u području koje se posjećuje smatra vrijednim posjeta. To može biti primjerice atraktivna pješčana plaža ili mjesto od povijesnog značaja.⁴ Međutim, kako broj posjetitelja raste tako se i potreba za različitim sadržajima povećava. Turistička su odredišta zapravo obilježena dvaju različitim razvojnim kretanjima. Kako se masovni turizam sve više razvijao mnoga mjesta gube svoju posebnost koja je privlačila posjetitelje te stoga oni postaju samo polazne točke ili jedna od odredišta kao dio kružnih putovanja. U njima se više ne boravi tokom cijelog odmora. Suprotno od ovoga, važno je spomenuti kako su brojni smještajni objekti proširili spektar svojih kapaciteta i sadržaja, a sve to u svrhu udovoljavanja želja i potreba turista, kako bi i oni sami postali turistička odredišta.

Razvoj pojma turističke destinacije ima svoje logično ishodište u pojmu turističkih mjesta koja su svojim čimbenicima ponude stvarali intenzitet i kontinuitet posjeta, te na toj osnovi i egzistencijalna sredstva domicilnom stanovništvu.⁵ Prostor koji turisti posjećuju ne mora biti samo mjesto, već može biti i pokrajina odnosno regija, država pa čak i kontinent. Taj prostor koji je zapravo odredište turističkog putovanja te ima mogućnost za prihvata i boravak gosta zove se turistička destinacija.

Turizam se kao društveni fenomen tijekom vremena, naravno, dosta mijenja. Mijenjaju se značajke turističke potražnje, odnosno želje i potrebe turista te razlozi zbog kojih oni putuju. Ako i dalje žele ostati privlačne turistima, destinacije svojom ponudom moraju pratiti promjene

⁴ Kelly i Nankervis, *Visitor destinations*, 40.

⁵ Magaš, *Turistička destinacija*, 8.

potražnje te zahtjeve turista. Čineći to, one mogu mijenjati i upotpunjavati svoju ponudu različitim sadržajima.

1.2. Osnovni činitelji turističke destinacije

Svaka turistička destinacija ima svoju važnost koja je određena glavnim činiteljima razvoja turizma te stupnjem kvalitete koji je čine konkurentnom. Upravo konkurentnost omogućava vrednovanje činitelja pomoću kojih se stvara strategija za daljnji razvoj destinacije. Osnovni činitelji konkurentnosti destinacije su zapravo faktori ponude, to jest inputi i resursi. Kako bi potencijalni turist odabrao određenu destinaciju i odlučio se za posjet, on prvo treba imati određene informacije o istoj. Stoga, najvažniji činitelji koji čine ponudu te određuju razvoj turističke destinacije su:⁶

- Dostupnost,
- Atrakcije destinacije,
- Smještajni i ostali kapaciteti.

Svaka destinacija treba biti prometno dostupna što znači da bi trebala biti brzo i lako dostupna, bez potrebe za prevelikim troškovima. Također, atrakcije su vrlo bitan element svake turističke destinacije. One mogu biti i sami pokretač odluka za putovanjem kod turista. To mogu biti prirodne atrakcije koje su zbog svojih obilježja vezane za određeno geografsko područje, a mogu biti i društvene atrakcije primjerice određene manifestacije, kulturno-povijesne znamenitosti, tematski parkovi, sportska događanja i slično. Kako bi destinacija bila prigodna te privlačna posjetiteljima, vrlo je bitno da ima razvijene smještajne kapacitete. Prihvat turista može biti omogućen u različitim hotelima, apartmanima, kampovima i ostalim vrstama smještaja. Osim toga, ugostiteljski objekti te drugi kapaciteti primjerice sportski tereni, lokalni prijevoz i ostalo, također pospješuju razvoj turističke destinacije.

Svi navedeni činitelji turističke destinacije upotpunjuju turistički proizvod, čine ga cijelim te omogućavaju rast i razvoj svake turističke destinacije. Što su oni bolje isplanirani i usklađeni time će i osobitosti destinacije biti istaknutije te privlačnije za posjetitelje. Uz ove činitelje vrlo je bitno spomenuti i turističku organizaciju koja je ključna kako bi određena turistička destinacija bila uspješna. Svrha turističke organizacije je da unaprijedi mjesto, odnosno ukloni nedostatke te pospješi sve elemente koji su privlačni posjetiteljima u destinaciji.

⁶ Weber i Mikačić, *Osnove turizma*, 33.

1.3. Regionalne turističke destinacije

Regija je tradicionalno jedna od glavnih tema geografskih istraživanja. Međutim, unatoč mnogim istraživanjima i analizama, teoretičari i dalje nisu suglasni oko točne opće definicije regije. Iz tog razloga pojam regije često se određuje ovisno o potrebama i ciljevima istraživanja.

Regionalne turističke destinacije su most između zemlje kao destinacije i više destinacija lokalne razine. Nacionalna istraživanja putovanja pokazuju tendenciju da mnogi posjetitelji ograniče svoj boravak u nekoj zemlji na jednu ili dvije regije zbog čega se važne aktivnosti provode u ovoj mjeri. Regionalni planovi i strategije često se razvijaju kako bi se uzele u obzir razlike koje se javljaju od jednog dijela zemlje do drugog, kako bi se usmjerile regionalne strategije gospodarskog razvoja i kako bi se osigurale stvari koje se često najučinkovitije rješavaju na ovoj razini. To su primjerice veliki infrastrukturni radovi i zaštita okoliša. Regionalne marketinške aktivnosti nadopunjuju one na lokalnoj i nacionalnoj razini.⁷ Zbog svega navedenog vrlo je važno analizirati i razmotriti strukturu regionalne destinacije. Mnoga istraživanja o regionalnim odredištima usmjerena su na specifična pitanja unutar određene regije, a ne na potragu za širim pitanjima u više regija vođenih zajedničkim okvirima. Neka istraživanja o regionalnom putovanju koriste mrežnu analizu, ali većina studija bavi se formalnim regijama koje slijede administrativne podjele koje se razlikuju od zemlje do zemlje.

Iz svega navedenog može se reći kako je strategiju potrebno prilagoditi svakoj destinaciji, u ovom slučaju regiji jer su potrebe turista za svako područje posebne i drugačije. Također je velika potreba prilagođavanja marketinga destinacije ističući prave strane ponude uz pažnju na to da promotivne aktivnosti dosegnu ciljano tržište određene destinacije. Kako bi se navedene aktivnosti mogle uspješno obaviti, svaka regija kao destinacija zahtjeva posebnu pozornost i analizu. U sljedećem dijelu rada govori se o glavnim prirodnim i geografskim obilježjima Andaluzije, regije u Kraljevini Španjolskoj, te se kasnije u radu ta ista obilježja dublje analiziraju ističući ono što ovu regiju čini privlačnom turističkom destinacijom.

⁷ Pearce, *Tourist destinations: structure and synthesis*, 103.

2. Osnovna obilježja Andaluzije

Andaluzija je najjužnija regija Kraljevine Španjolske. Ovo područje karakterizira specifičnost kulture, povijesti, lokalnih zabava, prirodnih područja i izvrsne hrane. Ova španjolska autonomna zajednica ima najveći broj stanovnika i druga je po površini. Njezini raznoliki krajolici, blagonaklona klima i prijateljski karakter stanovništva učinili su ovo područje jednim od najatraktivnijih krajeva.

Andaluzija je vrlo poznata po broju sunčanih sati. Naime, ona dostiže i do otprilike 3000 sunčanih sati godišnje. Uz to, ističe se i po dugim zlatnim pješčanim plažama te prekrasnim prirodnim lukama. Posebnu važnost ima Sevilla koja je ujedno i glavni grad regije. Karakteristična je po svojim autentičnim ulicama, bogatoj povijesti i tapasima koji su primjer tipičnih Andaluzijskih jela. Kao glavni grad ovog područja Sevilla je uglavnom usmjerena na turizam, a privlači posjetitelje upravo svojom poviješću i utjecajima različitih kultura poput maurske, andaluzijske, kršćanske te revolucionarne.⁸ Uzimajući u obzir njenu povijesnu i kulturnu pozadinu, geografski položaj te klimatske parametre, svakako se ističe kao poseban grad.

Osim Seville, neki od najatraktivnijih gradova ovog područja su Almeria, Malaga, Granada, Cadiz i Cordoba. Ova regija ima širok raspon atrakcija, uključujući povijesne kulturne znamenitosti, predivne plaže, prirodne parkove i nacionalne rezervate te poznatu gastronomsku scenu. O svemu ovome će se detaljnije govoriti dalje u radu.

2.1. Smještaj i položaj

Kraljevinu Španjolsku čini 17 autonomnih pokrajina, a Andaluzija je jedna od njih. Ova regija je također jedna od četiri regije Sredozemne Španjolske koje su se počele razlikovati ovisno o stupnjevima razvoja, ali također i uslijed društvenih kretanja u prošlosti.

Ova regija okružena je morem čak s 3 strane. Na zapadu ima izlaz na Atlantski ocean, dok se na istoku nalazi Sredozemno more. Na jugu Andaluzija graniči s Gibraltarom kojim je povezana i sa sjevernom Afrikom. Sjeverna i istočna strana regije povezane su s drugim autonomnim pokrajinama Španjolske. Dok se na sjevernoj strani nalaze pokrajine Extremadura

⁸ Borrallo-Jiménez, LopezdeAsiain, Herrera-Limones, i Lumbreras Arcos, „Towards a Circular Economy for the City of Seville: The Method for Developing a Guide for a More Sustainable Architecture and Urbanism (GAUS)“, 18.

i Castilla-La Mancha na istoku se nalazi regija Murcia. Andaluzija na zapadu graniči s Portugalom koja je susjedna država Španjolske. U nastavku je prikaz položaja regije Andaluzije na karti Španjolske.

Slika 1. Položaj Andaluzije

Izvor: <https://www.spanish-web.com/andalucia/>

Površina Španjolske iznosi 87.268 km², a područje Andaluzije od toga obuhvaća 17,3%. Površina regije Andaluzije je veća od površine nekih zemalja kao što su Austrija, Nizozemska ili Švicarska. Ova regija ima najveći broj stanovnika u odnosu na druge regije Španjolske. Prema popisu iz 2019. godine Andaluzija je dosegla broj od 8,427 milijuna stanovnika.

Andaluzijska obala je duga 836 km. Na njezinom zapadnom dijelu nalazi se Obala svjetlosti poznatija kao Costa de la Luz čiji glavni dijelovi su prostori gradova Huelve i Cadiza. S druge strane istočnu obalu krasi Costa del Sol odnosno Obala sunca, Costa Tropical što bi u prijevodu značilo Tropska obala te Costa de Almeria. Costa del Sol obuhvaća dio područja Cadiza te područje Malage. Costa Tropical obuhvaća Granadu i dio Almerie, a Costa de Almeria preostalo područje grada Almerie. U nastavku će se detaljnije govoriti i o geografskim obilježjima regije.

2.2. Geografska obilježja

S geografskog stajališta Andaluzija je vrlo specifično područje. Mjesto je susreta dvaju kontinenata – Afrike i Europe te kao što je već spomenuto i Atlantskog oceana i Sredozemnog mora. Nalazi se na jugu Pirinejskog poluotoka, a ističe se i po tome što je najjužnija točka Europe.

Sjevernu granicu ovog područja obilježavaju planine Sierra Morena, koje odvajaju nizinu područja Castile na sjeveru i sliv rijeke Guadalquivir na jugu. Važnu ulogu u geografskoj strukturi Andaluzije imaju rijeke. Na zapadu se nalazi rijeka Guadiana koja teče kroz pokrajinu Huelva, ali i čini granicu između Andaluzije i Portugala. Na jugozapadnoj strani gdje su smještene obale pokrajina Huelve i Cadiza izlaz je na Atlantski ocean, dok se i Sredozemno more susreće s obalom u pokrajini Cadiz. Osim Cadiza, izlaz na Sredozemno more imaju i pokrajine Malaga, Granada i Almería. Na istoku su granice Andaluzije obilježene sredozemnom obalom Almerie i područjem Levante u istočnoj Španjolskoj.

Rijeka Guadalquivir stvorila je plodnu dolinu koja dijeli njezino ime. Zajedno s jednim od svojih glavnih pritoka, rijekom Genile, ovo je temeljna fizička os Andaluzije.⁹ Izvor rijeke Guadalquivir nalazi se u planinama Sierra de Cazorla na istoku, a proteže se sve do ušća na zapadu uz močvare Nacionalnog parka Doñana. Sa sigurnošću se može reći da je Guadalquivir izvor života za sve krajolike koje presijeca.

Dok je polovina područja Andaluzije planinsko područje, trećina njezine kopnene površine nalazi se iznad 600 metara nadmorske visine. Karakterizira je i prostrana visoravan te 46 vrhova koji dosežu preko 1000 metara. Penibética je najjužniji od tri sustava planinskih lanaca na jugu Pirinejskog poluotoka. Sierra Nevada koje je u srcu lanca Penibética dom je najviših vrhova u regiji - Mulhacén i Veleta, koji su visoki čak preko 3400 metara.

U nastavku rada поближе će se obraditi geografska obilježja Andaluzije s prirodnog i društvenog aspekta.

⁹ <https://www.andalucia.org/en/discover-us/geographical-location>

2.2.1. Prirodno geografska obilježja

U prethodnom dijelu rada navedene su već glavne geografske značajke Andaluzije te je istaknuto da ovo područje zauzima strateški položaj između Europe i Afrike. No, važno je spomenuti kako Andaluzija također pokriva i područje Gibraltarskog tjesnaca između Atlantika i Sredozemnog mora. Obalno područje od 853 km dijeli se na 294 km atlantske i 559 km sredozemne obale.

Od prirodnih karakteristika koje utječu na privlačenje turista, najveći stupanj atraktivnosti imaju klima, značajke mora te biljni i životinjski svijet.¹⁰ Andaluzija obiluje različitim prirodnim karakteristikama te ih iskorištava na najbolji mogući način u svrhu razvoja ovog područja kao turističke destinacije. Postoje 3 osnovne cjeline reljefa Andaluzije:¹¹

- **Sierra Morena** – planinski je lanac koji odvaja središnju visoravan od doline Guadalquivir. Ovo područje specifično je po najnižim planinskim vrhovima, od kojih je najistaknutija Sierra Madrona čija najviša točka doseže tek 1300 metara, a naziva se Bañuela. Klanac Despeñaperros je također bitno istaknuti jer se tu nalazi i istoimeni park prirode.
- **Betijski kordiljeri** – protežu se paralelno s mediteranskom obalom. Dio ovog sustava je upravo Sierra Nevada gdje se nalaze i najviši vrhovi Pirinejskog poluotoka Mulhacén i Veleta, koji su već ranije spomenuti.
- **Dolina rijeke Guadalquivir** – nalazi se između spomenutih cjelina Sierra Morena i Betijskih kordiljera.

Iako Andaluzija ima pretežito mediteransku klimu, veoma su izražene klimatske razlike na različitim područjima ove regije. Primjerice, obalno područje karakteriziraju duga, sunčana i vruća ljeta, ali blage i kišovite zime. Unutrašnjost pak ima kontinentalno-mediteransku klimu gdje su ljeta toplija a zime hladnije. Općenito, ljeta su suha i vruća, dok zime bilježe relativno niske temperature, blage su i imaju tendenciju koncentriranja padalina. Najrašireniji oblik padalina ovdje je upravo kiša, a tokom godine je broj ovakvih dana oko 75. Najkišovitije mjesto Andaluzije je Sierra de Grazalema. Osim izrazitog mediteranskog karaktera još jedna zajednička karakteristika čitavog područja Andaluzije je visoka insolacija što čini Andaluziju najsunčanijom regijom Kraljevine Španjolske. Prosječna godišnja temperatura je 16,8°C.

¹⁰ Bilen i Bučar, *Osnove turističke geografije*, 106.

¹¹ <https://www.parlamentodeandalucia.es/opencms/export/portal-web-parlamento/elparlamento/historia/andaluciaayeryhoy.htm>

Toplina je posebno intenzivna u određenim unutarnjim područjima kao što je dolina Guadalquivira, gdje su maksimalne temperature od više od 40°C.

Bitno je istaknuti i rijeke Andaluzije. One koje se ulijevaju u Sredozemlje su zbog blizine planinskih lanaca obali uglavnom plitke i kratke dok su rijeke koje se ulijevaju u Atlantik duljeg toka i većeg protoka.¹² Primjer rijeka koje se ulijevaju u Sredozemno more su Almanzora, Almería, Adra, Guadalfeo, Guadalhorce, Guadiaro, a od rijeka duljeg toka se uz Guadalquivir po važnosti ističe i Guadiana, još jedna velika rijeka koja graniči s Portugalom.

Obalni dio Andaluzije karakterizira mediteranska vegetacija, dok na vlažnijem sjeveru ima dosta šuma gdje je najistaknutiji hrast plutnjak. Pod mediteransku vegetaciju ubrajaju se masline, limuni, šećerne trske, plantaže naranči, limun, dud i riža. U sredozemnom dijelu mogu se pronaći hrastove šume te na nižim dijelovima i borove šume. Simbolom mediteranskog pejzaža smatra se čempres, a bitno je još istaknuti i makiju koja je specifična vrsta mediteranske vegetacije nastala degradiranjem šuma. Andaluzija zapravo ima jako malo šuma, odnosno samo 15% njezine ukupne površine i to na višim dijelovima planina. Gledajući unutrašnjost ovog područja može se reći da tu prevladavaju šikare te na oskudnijem tlu trava. Ljeti vegetacija uglavnom požuti s obzirom na vrućine kada pažnju plijene ogoljeni kameni blokovi. U takvim uvjetima određene dijelove Andaluzije obilježava oskudna stepska vegetacija. Na sredozemnoj obali uspijevaju kultivirane biljne vrste kao što su povrće, masline, agrumi, vinova loza i drugo.

Ovo područje nastanjuje mediteranska fauna koju karakteriziraju brojni insekti, gmazovi i ptice, a krupnije se životinje uglavnom zadržavaju u planinskim predjelima. Andaluzija je jedna od regija s najvećom biološkom raznolikošću na europskom kontinentu zbog brojnih različitih i ekskluzivnih vrsta prisutnih na njezinu teritoriju. Također, na njezinu području postoje vrste koje su nestale s drugih dijelova Pirinejskog poluotoka ili su pretrpjele drastičan pad, poput iberijskog risa ili iberskog orla krstaša.

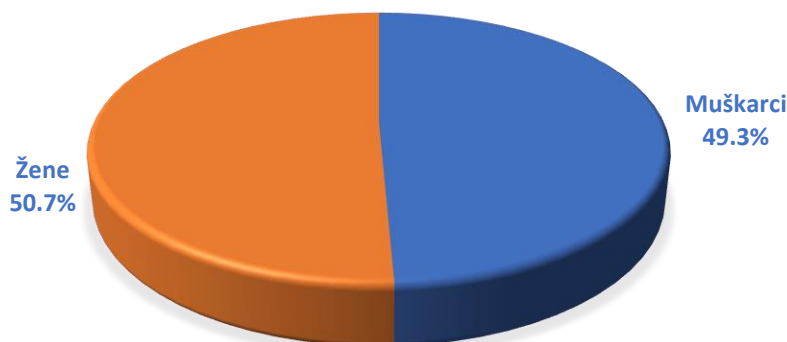
¹² Ibid.

2.2.2. Društveno geografska obilježja

Kao što je već ranije spomenuto u radu, Andaluzija je s površinom od 87.599 km² jedna od najvećih autonomnih zajednica u Španjolskoj. Njena populacija doseže 8.538.376 stanovnika, što je čini najvećom regijom Španjolske po broju stanovnika. Gustoća naseljenosti je 97 stanovnika po kilometru kvadratnom te tako parira ukupnoj gustoći naseljenosti Španjolske.

Međunarodno stanovništvo čini 7,77% ukupnog stanovništva Andaluzije.¹³ Najveći dio međunarodnog stanovništva nastanjen je u pokrajini Almeria koju slijedi pokrajina Malaga. Tek manji dio međunarodnog stanovništva živi u pokrajinama Cadiz, Jaen, Cordoba i Sevilla.

Kada se govori o spolnoj raspodjeli Andaluzije, može se reći da je ona poprilično ravnomjerna te je vrlo slična kao i u cijeloj Španjolskoj. Gotovo polovica, odnosno 49,3% je muško stanovništvo, dok žene čine udio od 50,7%. U nastavku je na grafikonu prikazan odnos populacije prema spolu.

Grafikon 1. Odnos populacije u Andaluziji prema spolu

Izvor: Izrada autora prema podacima s Nacionalnog zavoda za statistiku

(<https://www.ine.es/dynInfo/Infografia/Territoriales/en/index.html>)

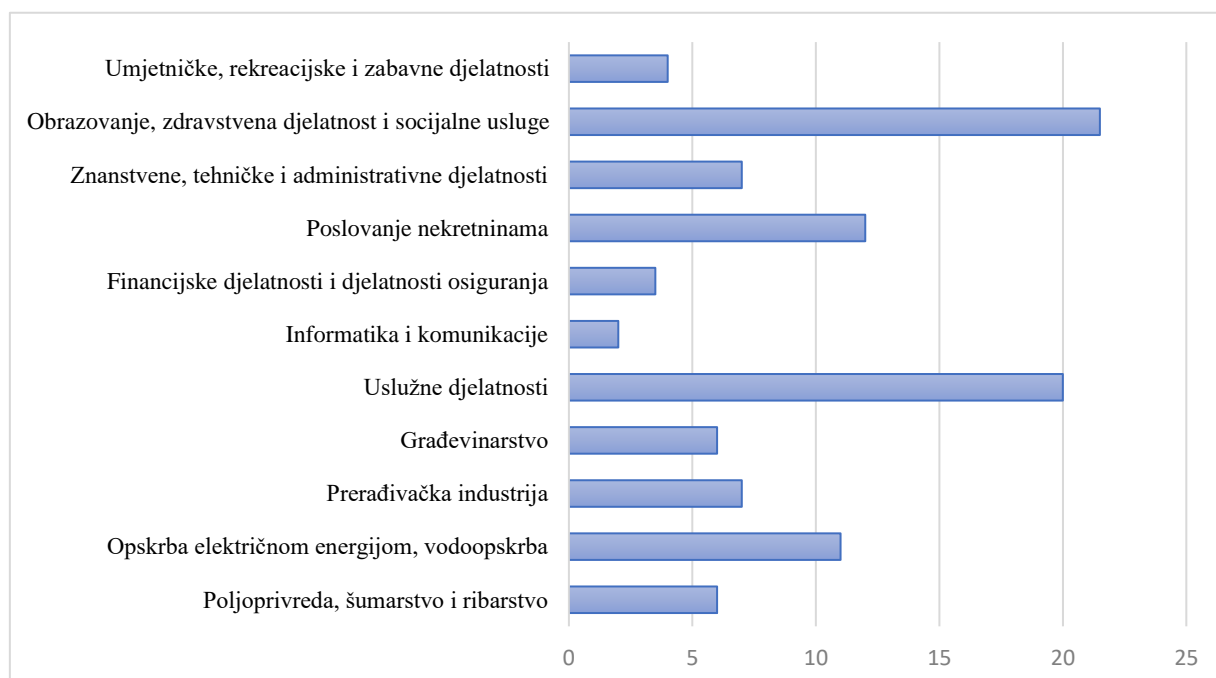
Bitno je spomenuti da ova regija ima stopu nezaposlenosti od 18,3% aktivnog stanovništva. Ova stopa viša je od nacionalne stope što Andaluziju svrstava u jednu od autonomnih zajednica s najvišom stopom nezaposlenosti. Nezaposlenost u Andaluziji bila je najviše izražena velikim dijelom 20. stoljeća, a stopa iseljavanja smanjila se tek krajem istog stoljeća. Iako je nezaposlenost sada poprilično manja, ona je još uvijek dosta izražena na ovom području.

¹³ <https://www.juntadeandalucia.es/presidenciaadministracionpublicaeinterior/opam/en/node/2823>

Kada se govori o životnom standardu stanovnika Andaluzije, može se reći da je vrlo nizak u odnosu na prosjek Španjolske. BDP Andaluzije iznosi 160.747 milijuna eura. Gledajući BDP po stanovniku, koji je dobar pokazatelj kvalitete života, u Andaluziji je 2021. iznosio 18.906 eura, dok je u cijeloj Španjolskoj BDP po stanovniku iznosio 27.870 eura.¹⁴ Prema tome, Andaluzija je jedna od autonomnih pokrajina Španjolske s najnižim životnim standardom, odnosno nalazi se na 19. mjestu u odnosu na ostale autonomne pokrajine.

Proizvodni sektor ovog područja uglavnom čine industrije kao što su ribarstvo, rudarstvo i prerada poljoprivrednih proizvoda. Rudarstvo u Andaluziji bilo je na vrhuncu u drugoj polovici 19. stoljeća nakon čega je doživjelo drastičan pad. Unatoč tome, na području Sierra Morene i dalje se proizvode značajne količine ugljena, željeza, bakra i olova. Usprkos značajnoj količini ugljena i korištenju hidroelektričnih resursa duž viših tokova rijeke Guadalquivir i u donjem dijelu Betijskih kordiljera, Andaluzija proizvodi male količine energije. Solarne elektrane su se na ovom području koristile kao rezervni izvor energije početkom 21. stoljeća.

Uloga turizma u industriji Andaluzije vrlo je važna. S obzirom da turiste uvelike privlači obala Andaluzije te njezini urbani gradovi kao što su Sevilla, Cordoba i Granada, regija je imala velike koristi od turizma. Međutim, rast u većini drugih gospodarskih sektora nije držao korak s ekspanzijom turističke industrije. Slijedi grafikon koji prikazuje udio pojedinačnih grana gospodarskih djelatnosti u BDP-u Andaluzije.

Grafikon 2. Udio gospodarskih djelatnosti u BDP-u Andaluzije

Izvor: Izrada autora prema podacima s Nacionalnog zavoda za statistiku iz 2021. (<https://www.ine.es/dynInfo/Infografia/Territoriales/en/index.html>)

¹⁴ <https://datosmacro.expansion.com/ccaa/andalucia>

U nedostatku podataka iz 2022., na grafikonu su prikazani podaci iz 2021. godine. Iz grafikona se može iščitati kako najveći udio prihoda u BDP-u Andaluzije uz obrazovanje, zdravstvenu djelatnost i socijalne usluge nose upravo uslužne djelatnosti. Smatra se da su se uslužne djelatnosti našle na 2. mjestu u utjecaju na BDP upravo zbog razdoblja pandemije, koja se pojavila u 2020., te je drastično utjecala na smanjenje prihoda od turizma. Usprkos tome, ova grana djelatnosti zauzima visoko mjesto u dohocima. Od 2021. turistička kretanja su u porastu pa je za doprinose BDP-u u uslužnim djelatnostima najvećim dijelom zaslužan upravo turizam sa svojim direktnim i indirektnim učincima. S obzirom na post pandemijsko razdoblje očekuje se da će uslužne djelatnosti, a posebice turizam, imati još veću važnost u budućnosti rasta i razvoja regije.

U nastavku rada detaljnije će se obraditi područje Andaluzije s fokusom na turizam kao jednog od najvažnijih sektora ovog područja. Detaljnije je prikazana Andaluzija kao turistička destinacija te njezina najvažnija obilježja koja je čine privlačnom turistima.

3. Andaluzija kao turistička destinacija

Brojne prostorno-geografske i kulturno-povijesne privlačnosti Andaluzije predstavljaju upravo temelj intenzivnog rasta i razvoja turizma na tom području, a veliki broj ovih atrakcija ima i svjetsku reputaciju. Posebnost regije je kombiniranje turističkih sadržaja obalne zone te kontinentalnog dijela.¹⁵ Ova područja bogata su kulturno-povijesnim spomenicima, a svaka od provincija Andaluzije posebna je na svoj način.

U nastavku rada prikazan je turizam Andaluzije, detaljnije su obrađene provincije ove regije te prirodne i kulturne atrakcije koje ovo područje čine kvalitetnom turističkom destinacijom. Nadalje, analizirat će se turizam Andaluzije kao regionalne destinacije te omjer njezine ponude i potražnje. Na temelju dobivenih podataka prikazane su daljnje mogućnosti turističkog razvoja ove regije.

3.1. Turizam Andaluzije

Andaluzija je jedna od turistički najposjećenijih regija Španjolske zbog svoje raznolike ponude. Ono što ovo područje čini prvim izborom posjetitelja je topla atmosfera, opušten način života te njezini živopisni krajolici.¹⁶ Osim mediteranske obale, atraktivnost ovog područja povećavaju i gradovi u unutrašnjosti regije te njezine prirodne i kulturne posebitosti, kao što su nacionalni parkovi i parkovi prirode, planinski masivi te manifestacije koje određena mjesta ove regije čine svjetski poznatima.

Sezona kupanja na obali traje gotovo šest mjeseci, a ono najprivlačnije turistima, osim mora, pješčanih plaža te već spomenute prirode, su i brojni spomenici, kvalitetni smještajni kapaciteti te dobra prometna povezanost. Iako je Andaluzija poznata kao ljetna destinacija, posebnom je čini to što ima i veliki stupanj razvijenosti zimskog turizma što omogućava turističku posjećenost kroz gotovo cijelu godinu.

¹⁵ Jovičić i Ivanović, *Turističke regije svijeta*, 169.

¹⁶ Boniface i Cooper, *Worldwide Destinations, The geography of travel and tourism*, 219.

3.1.1. Provincije i njihova turistička vrijednost

Andaluzija se sastoji od 8 provincija podijeljenih prema položajima većih gradova regije. Većina turista koji biraju upravo Andaluziju kao njihovu destinaciju najčešće se odlučuju za provinciju Malagu kao glavno odredište, čak njih 37,5%. Uz Malagu, popriličan broj turista bira i provinciju Cadiz za krajnju destinaciju, u postotcima njih 18,2%, dok se za Almeriu, Granadu i Huelvu odlučuje nešto manji broj posjetitelja, otprilike njih 10%. Od ukupno 8 provincija ove regije, 5 ih ima izlaz na more što je turistima uglavnom i najčešći motiv putovanja na ova područja.

Slika 2. Položaj provincija Andaluzije

Izvor: https://www.freepik.es/vector-gratis/mapa-andalucia-hitos_9461138.htm

Na slici je prikazan položaj pojedinih provincija Andaluzije, a u nastavku rada, iste će biti obrađene te će se istaknuti njihove glavne posebnosti:¹⁷

1. **Almeria** – posebnost ovog područja je kombinacija mora i pustinje. Karakteristična je po 200 kilometara dugoj mediteranskoj obali, a ističe se i kao jedno od najplodnijih poljoprivrednih područja u cijeloj Europi. Od velike su važnosti prirodni rezervat Sierra Mara-Los Velez gdje se nalazi i istoimeni dvorac te obalni rezervat Cabo de Gata-Níjar sa svojim dugim plažama i stijenama. Brojna značajna arheološka nalazišta, crteži na stijenama Los Velez i feničko naselje Villaricos dio su njegove povijesne baštine. Zbog svoje specifičnosti ovo područje je odabrano za snimanje više od 200 filmova i televizijskih

¹⁷ <https://www.andalucia.org/en/home>

emisija. Gastronomija Almerie uključuje plodove mora i vrtne proizvode, a posebno je važna paprika od koje se pravi "*pimentón*", mljevena crvena paprika.

2. Cadiz – odlikuje se zlatnim plažama, od onih u urbanim područjima do prostranih, praktički netaknutih pješčanih dijelova. Plaže Cadiza su jedne od najvjetrovitijih u Andaluziji. Valja istaknuti mjesto Sierra de Grazalema koje je najkišovitije u Španjolskoj, a značajna je i ruta White Villages koja je nezaobilazna kada se putuje kroz unutrašnjost. Ova provincija poznata je po festivalima međunarodnog turističkog značaja kao što je popularni karneval u Cadizu, utrke konja na plaži u mjestu Sanlúcar de Barrameda te sajam konja u Jerez de la Frontera. Na ovom području nalazi se pet prirodnih rezervata, a unutar provincije se nalazi i dio nacionalnog parka Doñana. Cadiz je također poznat po svojoj ukusnoj gastronomiji, posebno po svojim "*pescaíto frito*" odnosno platama od raznolike svježe ribe te školjkama, a valja istaknuti i „Sherry“, poznato svjetsko vino iz Jereza.

3. Cordoba – nalazi se uz obalu rijeke Guadalquivir. Ima značajnu arhitektonsku i umjetničku ostavštinu, a po svojoj posebnosti ističu se arheološko nalazište Medina-Azahara i Velika džamija u Cordobi, centru provincije. Sierra de Hornachuelos i prirodni rezervati Sierras de Cardea i Montoro područja su karakteristična po takozvanim bijelim selima, maurskim dvorcima, stablima maslina i planinskom pejzažu. Uz nekoliko proizvoda koji nose oznaku izvornosti, poput djevičanskog maslinovog ulja iz Los Pedrochesa i pršuta iz Cordobe, grad se također ističe i po svojoj nesvakidašnjoj kuhinji koja uključuje jela poput pirjanog bikovog repa i "*salmoreja*", vrsti gustog gazpacha.

4. Granada – najistaknutija značajka ove provincije je upravo njeno središte, mjesto gdje se nalaze Alhambra te vrtovi Generalife i Albaicín koje je UNESCO proglasio svjetskom baštinom. Na španjolskom riječ „*granada*“ znači šipak koji je ujedno i simbol ovog područja te najčešći motiv lokalne keramike. Zbog svog jedinstvenog prirodnog položaja koji uključuje obalu te planinske vrhove, provincija Granada tokom zimskih dana pruža mogućnost skijanja uz pogled na more. Od prirodnih resursa ističu se nacionalni park Sierra Nevada, planinski lanac Alpujarras koji je poznat po termalnim vodama te obalno područje poznato kao Costa Tropical. Ovo područje također je poznato po kulturi flamenca te pršutu koji potječe iz Trevéleza, jednog od najviših mjesta u Španjolskoj.

5. Huelva – smještena je na zapadnom dijelu Andaluzije te je jedno od najmanje posjećenih područja regije. Obalu Atlantskog oceana, Costa de la Luz, odnosno obalu svjetlosti karakteriziraju ribarski gradovi, duge plaže te šume borova i smreke. Obala provincije proteže se sve do nacionalnog parka Doñana koji je UNESCO proglasio rezervatom biosfere i mjestom svjetske baštine. U Huelvi se ističe barokna arhitektura te

mjesta povezana s Kristoforom Kolumbom; Moguer, Huelva, Mazagón te Palos de la Frontera – mjesto odakle je istraživač započeo svoj put u Ameriku. Jedan od najbitnijih događaja provincije je hodočašće u el Rocío koje okuplja i brojne turiste. Takozvani bijeli škampi, šunka "pata negra" i vina su specijaliteti ove provincije, a svaki od njih nosi zaštićenu oznaku izvornosti.

6. Jaen – sjeveroistočna provincija Andaluzije poznata po proizvodnji maslinovog ulja. Maslinici pokrivaju čak dvije trećine obrađenih površina te gotovo sva područja imaju svoje uljarske zadruge koje nude posjetiteljima edukaciju o procesu proizvodnje ulja. Kulturne atrakcije provincije nalaze se u gradovima Úbeda i Baeza čije je renesansne građevine UNESCO proglasio svjetskom baštinom. Prirodna bogatstva Jaena uključuju četiri prirodna rezervata i planinsko područje s mediteranskom vegetacijom te raznolikom faunom.

7. Malaga – poznata je kao rodno mjesto slikara Pabla Picassa. Događaji velikog značaja u provinciji su vjerske procesije koje se održavaju tijekom Uskrsnog tjedna. Malaga, sa svojom obalom od 160 km duž koje se nalaze plaže i marine, ima izlaz na Sredozemno more. Uz grad Malagu ističe se i grad Marbella poznata kao europska prijestolnica golfa. Unutrašnjost Malage posebna je zbog povijesnih središta gradova od kojih je najpoznatija Ronda, a posebnom je čini i 15 zaštićenih prirodnih područja. Gastronomija provincije specifična je po raznim prženim jelima od manje ribe, kao što su incuni, cipli i skuša.

8. Sevilla – nalazi se u srcu Andaluzije, a njen centar također je i središte cijele regije. Poznata je po arhitektonskoj i umjetničkoj baštini, a glavne manifestacije provincije su Travanjski sajam i vjerske procesije tijekom Uskrsnog tjedna koje imaju veliku turističku posjećenost. U tradicionalnu kuhinju Seville ubrajaju se tipični andaluzijski tapasi i „*gazpacho*“, odnosno hladna juha od rajčica s povrćem, koje je ujedno i jedno od najpoznatijih jela regije.

Svaka od 8 provincija Andaluzije ima nešto posebno i karakteristično, a u cijelosti one čine nezaobilaznu turističku destinaciju s primamljivom ponudom. Veliki je broj prirodnih i arhitektonskih posebnosti, manifestacija i kulture koja se tu može doživjeti i osjetiti, a o kojima će se u nastavku rada i detaljnije govoriti. Konkretnije, u sljedećem poglavlju biti će fokus na najistaknutije prirodne atrakcije ovih provincija i njihova obilježja.

3.1.2. Prirodne posebnosti

U Andaluziji koegzistiraju različiti tipovi krajolika i vrste vegetacije što ovu regiju čini jedinstvenom u Španjolskoj. Na ovom području zbog posebnosti prirode razvile su se razne vrste turizma, a zahvaljujući pogodnoj klimi te raznolikosti prirodnog okruženja regija ima dobre predispozicije za još veći turistički razvoj. U nastavku teksta biti će navedene i obrađene prirodne posebnosti Andaluzije koje uvelike pospješuju turističku važnost ovog područja.

Nacionalni park Doñana smješten je na području tri andaluzijske provincije; Huelve, Cadiza i Seville. Na ovom području bude i više od 300 različitih ptica godišnje s obzirom da je to tranzitno mjesto, gnjezdilište i zimovališta za tisuće njih. Doñana se smatra najvećim europskim ekološkim rezervatom. Osim ptica, tu su među hrastovima, eukaliptusima i pinijama nastanjene i različite vrste drugih životinja. Neke od najugroženijih vrsta na planetu moguće je vidjeti upravo na ovom području, a to su primjerice španjolski orao krstaš i iberijski ris. Ono što ovaj nacionalni park čini posebnim su flamingosi, a fenomen su također i pokretne dine od kojih su neke visoke preko 30 metara.

Sierra Nevada najjužnije je skijalište u Europi i područje najviših vrhova Pirenejskog poluotoka. Svi se nalaze samo 100 km od Coste Tropical odnosno Sredozemnog mora. Sierra Nevada ima 115,6 km skijališta sa 120 označenih staza što čini ovo područje veoma atraktivnim za međunarodne turiste. Ova planina zaštićena je od 1986. godine od strane UNESCO-a te je 1989. godine stekla i status nacionalnog parka. Od biljnih vrsta ističu se ljubičice ili „*plantago nivalis*“. Uz to, posebnost ovog područja čine i ledenjačke doline naziva „*Siete Lagunas*“ što bi u prijevodu značilo Sedam laguna.

Slika 3. Sierra Nevada - zimski turizam

Izvor: <https://www.barcelo.com/guia-turismo/en/spain/granada/things-to-do/skiing-in-sierra-nevada/>

Pustinja Tabernas nalazi se sjeverno od grada Almerie između planinskih lanaca Filabres i Alhamilla. Smatra se jedinom pravom pustinjom na cijelom europskom kontinentu. Ovdje prevladava polusuha mediteranska klima, prosječna temperatura viša je od 17°C, a količina padalina ne doseže ni 250 mm godišnje. Zanimljiva je činjenica da se ovo područje koristilo kao scenografija za filmove. **Oasys MiniHollywood** izgrađen je 1960-ih kao imitacija pravog američkog zapadnjačkog sela, a sada ima ulogu tematskog parka te predstavlja pravu atrakciju posjetiteljima Andaluzije.

Slika 4. Oasys MiniHollywood - Almeria

Izvor: <https://elcambiador.com/es/place/815-oasys-minihollywood>

Gruta de las Maravillas, odnosno špilja čudesa smještena je u gradu Aracena u Huelvi. Jedna je od najposjećenijih špilja u Španjolskoj, a duga je 1200 metara. Špilja je otkrivena 1850. godine tijekom rudarskih radova, dok je za posjete javnosti otvorena tek 1914. godine. Unutarnja raznolikost karakteristična po stalaktitima i stalagmitima te jezera koja se protežu duž ovog podzemnog kompleksa čine špilju posebno turistički atraktivnim mjestom.

Slika 5. Špilja čudesa u Araceni

Izvor: <https://www.spaincaves.com/gruta-de-las-maravillas>

Sierra de Grazalema park je prirode koji se nalazi između andaluzijskih provincija Cádiz i Málaga, a simbol njegovih planina su jele. Ovo područje karakteriziraju špilje, duboki klanci, ponori te dugačke rijeke. Cjelokupni teritorij parka Sierra de Grazalema UNESCO je 1977. godine proglasio rezervatom biosfere. Važnost Grazaleme istaknuta je u činjenici da je to jedna od točaka s najviše padalina u državi pa tako dosegne više od 2000 milimetara vode godišnje.

Sierra de Cazorla jedan je od najposjećenijih parkova prirode u Španjolskoj te se nalazi u provinciji Jaén. Njegovo prirodno bogatstvo temelji se na raznolikosti flore i faune, a važno je istaknuti velika područja borove šume.

Río Tinto što u prijevodu znači crvena rijeka nalazi se u Huelvi, a poznata je po crvenkastoj boji svoje vode po čemu je i dobila ime. Boja nastaje od trošenja sulfidnih minerala s teškim metalima koji se nalaze u naslagama duž toka rijeke. Velika raznolikost mikroorganizama koji su prilagođeni ekstremnom staništu potakla je NASA-u da provede studije na tom području kako bi se razmotrile sličnosti s planetom Mars.

Slika 6. Río Tinto, Huelva

Izvor: <https://asdonaventura.com/blog/naturaleza/deporte-naturaleza/parque-natural-de-rio-tinto-huelva/>

Cabo de Gata-Nijar je prvi zaštićeni morsko kopneni prostor u Andaluziji te je ujedno i najveće zaštićeno područje na obali Sredozemnog mora. Ovaj park prirode koji se nalazi u Almerii karakterističan je po jedinstvenoj klimi, raznolikosti flore i faune te kontrastu između morskog, obalnog i kopnenog okoliša. Ovdje se nalaze urbane i prirodne plaže, uvale te grebeni. Posebnost ovog područja su dine, kako one fosilne s bijelim i sivim pijeskom tako i one u pokretu koje dovode do obalnih izljeva te formiraju jezera.

Gotovo sve navedene prirodne atrakcije su već uvelike turistički priznate. Posebnost ovih atrakcija je njihova raznolikost koja prilikom svakog posjeta nudi drugačiji doživljaj. Osim prirodnih, ova regija ima i vrlo primamljive kulturne znamenitosti o kojima će se u idućem dijelu rada detaljnije govoriti.

3.1.3. Kulturne znamenitosti Andaluzije

Gradove Andaluzije karakteriziraju jedinstveni kulturni i arhitektonski spomenici, egzotična tradicija te kultura flamenca i gitare. Na ovom je prostoru vidljiv utjecaj Arapa koji su tu ostavili bogatu kulturnu i umjetničku baštinu. Osim Arapa, na području Andaluzije značajan utjecaj ostavili su i Romi, Židovi te naravno Španjolci zbog čega se za ovu regiju kaže da je poveznica istoka i zapada. Osvajači Španjolske u povijesti uopćeno su nazivani "Mauri", bez obzira na njihovo porijeklo odnosno zemlju iz koje dolaze. Maurska dominacija trajala je više od osam stoljeća zbog čega se njeni učinci još uvijek mogu jasno vidjeti u andaluzijskoj kulturi. Najbolji primjer je sam andaluzijski dijalekt koji je u velikoj mjeri posuđen iz arapskog.

3.1.3.1. Povijesne znamenitosti regije

Za Seville se može reći da je jedan od gradova Andaluzije koji najbolje opisuju tradicionalnu kulturu cijele regije, budući da se upravo tu nalaze brojni spomenici koji simboliziraju ovo područje. Bitno je istaknuti poznatu Gospinu katedralu originalnog naziva „*Catedral de Santa María de la Sede*“ koja je nastala na temeljima Velike džamije te je pretvorena u gotičku kršćansku crkvu. Smatra se da su u njoj pohranjeni posmrtni ostaci Christofora Columba. Unatoč njenoj obnovi, prilikom pretvaranja džamije u crkvu zadržan je izvorni zvonik „*La Giralda*“.

Jedan od najljepših trgova zapadne Europe, naziva **Plaza de España**, nalazi se u samom centru Seville. Poznat je po polukružnoj građevini promjera gotovo 200 metara u čijem središtu se nalazi velika fontana. Trgu daje posebnost kanal koji se proteže uz duž cijele građevine te broji skoro pola kilometra. Zanimljivost je da Plaza de España ima 48 bista koje prikazuju znamenitosti najistaknutijih gradova Španjolske.

Slika 7. Plaza de España u Sevilli

Izvor: https://www.diariodesevilla.es/sevilla/Plaza-Espana-Sevilla-contrato-conservacion-dos-anos_0_1629738800.html

Poznata **Alhambra** nalazi se u Granadi. Kompleks se sastoji od nekoliko palača, ukrasnih fontana te vrtova Generalife smještenih na obližnjem brdu, a koji su izgrađeni u 14. stoljeću. Alhambra je građevina maurske arhitekture čije je izgradnja započela 1238.godine. Sada se nalazi na UNESCO listi svjetske baštine.

Slika 8. Alhambra, Granada

Izvor: <https://www.spain.info/es/descubrir-espana/alhambra-granada-recomendaciones/>

U Cordobi se nalazila jedna od najvećih džamija, takozvana Velika džamija. Poznata je još i pod nazivom **La Mezquita**. Gradnja džamije započela je 784. godine dok je 987. godine dosegla veličinu koju ima i sada. Po osvajanju Cordobe od strane kralja Ferdinanda III. 1236. godine, džamija je pretvorena u katedralu kakva je danas. Svake godine ovo mjesto posjeti više od milijun turista.

Slika 9. La Mezquita, Cordoba

Izvor: <https://www.lavanguardia.com/ocio/viajes/20210105/6164942/que-debes-saber-visita-mezquita-cordoba.html>

Alcazaba, koja se nalazi u gradu Almeria, tvrđava je izgrađena 955. godine kako bi štitila grad. Utvrda se sastoji od trostruke linije zidova, kule te velikih vrtova. Riječ „*alcazaba*“ dolazi od arapske riječi „*kasbah*“ što bi značilo utvrđen grad.

U Malagi se također nalazi tvrđava Alcazaba koja je zajedno s dvorcem Gibralfaro jedna od istaknutijih gradskih atrakcija. Tvrđavu su izgradili Mauri u 11. stoljeću, a prvenstveno je služila za obranu od neprijatelja te promatranje prilaza gradu. Karakteristična je po velikim dvorištima u kojima su još uvijek vidljivi ostaci maurske kulture.

Puente Nuevo je most u gradu Ronda izgrađen u 18. stoljeću. To je znamenitost poznata kao vječni simbol Ronde u Španjolskoj. Izgleda kao tvrđava uklesana u litice, a kamen za gradnju vađen je iz samog dna klanca. Most je nekada povezivao staru i novu četvrt grada. Stara je bila poznata po trgovini i zvala se Mala tržnica dok se nova zvala Grad. Gradnjom ovog mosta uspostavila se prometna veza te je bitno istaknuti i da je njime pokrenut razvoj trgovačke industrije u Rondi.

Slika 10. Puente Nuevo, Ronda

Izvor: <https://www.sunshinseeker.com/destinations/spain/one-day-ronda-malaga-train/>

Navedene znamenitosti primjer su velikog utjecaja Maura koji je vidljiv čak i po njihovim nazivima. Imena mnogih znamenitosti počinju s „al“ što je specifično za arapski jezik. Uz nazive znamenitosti, velik utjecaj arapske kulture potvrđuje i činjenica da su jedne od najvećih džamija bile izgrađene u gradovima Andaluzije. Uz navedene, regija je bogata još mnogim manje poznatim povijesnim znamenitostima. Nakon njih, valja spomenuti i samu kulturu ove regije te njezine manifestacije koje su dio turističke ponude Andaluzije.

3.1.3.2. *Kultura i manifestacije regije*

Najznačajnije manifestacije u Andaluziji su karnevali, festivali te manifestacije vjerske tematike. Neke od ovih kulturnih proslava se ističu svojom jedinstvenošću kojom privlače brojne turiste. Manifestacije najbolje prikazuju kulturu lokalnog stanovništva, a ujedno i regije te zbog toga privlače veliki broj turista.

Flamenco je umjetnička forma koja se razvila u Andaluziji. Karakterizira ga snažan ritmički ton te se sastoji od 3 discipline; "*cante*" odnosno pjesma, "*toque*" što je u prijevodu sviranje gitare te "*baile*" što predstavlja ples.¹⁸ Umjetnici flamenca kroz jednostavne i izražajne tekstove komuniciraju širok raspon osjećaja i raspoloženja. *Cante* je vokalni izraz flamenca koji pjevaju i žene i muškarci, po mogućnosti sjedeći te bez pratećih pjevača. Flamenco ples je ples želje i udvaranja kojim izvođači također prikazuju različita raspoloženja. Ako je izvođač muškarac više se upotrebljavaju stopala dok su kod žena pokreti nježniji odnosno senzualniji. Umjetnost sviranja gitare prvenstveno je imala ulogu pratnje, ali je tu ulogu odavno premašila. Osim gitare tradicionalno se koriste i drugi instrumenti. Također, kod flamenca je veoma zastupljeno pljeskanje rukama i tapkanje nogama.

Slika 11. Flamenco

Izvor: <https://fundacionsiglofuturo.org/event/xxviii-cumbre-flamenca-recital-de-cante-toque-y-baile-flamenco/>

¹⁸ Aoyama, „Artists, Tourists, and the State: Cultural Tourism and the Flamenco Industry in Andalusia, Spain“, 80.

Karnevali su manifestacije koje se proslavljaju kako u Andaluziji tako i u svim dijelovima Španjolske. Međutim, najpoznatiji karneval je upravo onaj u Cadizu, a karakterizira ga humor i sarkazam kroz koje se prikazuju problemi današnjice.

Veliki tjedan religiozna je manifestacija koja se održava kroz cijelu Andaluziju. Ipak, najznačajnija je proslava u Sevilli. Manifestacija traje tokom cijelog Uskrasnog tjedna te je obilježavaju vjerske procesije. Ovom tradicijom prikazuje se put muke, smrti i uskrsnuća Isusa Krista.

Borbe bikova traju u periodu od Uskrsa do listopada. Započele su na seoskim trgovima, a formalizirane su krajem 18. stoljeća izgradnjom prve arene za bikove u Rondi. U Andaluziji sada postoji oko 70 arena za borbe bikova, ali najpoznatija je ona u Sevilli. Bikovi se pažljivo uzgajaju za borbe te jedu posebno biranu hranu.

Slika 12. Arena za borbu bikova u Sevilli

Izvor: <https://sevillecityguide.com/plaza-de-toros-seville.html>

Sve nabrojene atrakcije uključujući prirodne i kulturne te razne znamenitosti i manifestacije koje su prožete kroz svih 8 provincija opisuju Andaluziju kao regiju sa širokim spektrom ponude, čineći je destinacijom privlačnom različitim tipovima posjetitelja, bez obzira na njihovu dob i preferencije. Bogata ponuda regije čini Andaluziju posebnom i prepoznatom na svjetskom nivou. U sljedećem dijelu rada turizam ove regije biti će prikazan i kroz brojke, odnosno detaljnije će se analizirati učinak turizma na ovom području te će biti obrađen i njen turistički potencijal.

3.2. Analiza turizma Andaluzije kao regionalne destinacije

Kada turisti posjećuju Andaluziju najčešće odluče posjetiti više mjesta u regiji prilikom jednog putovanja. Sevilla, Granada i Cordoba tri su glavna kulturno-povijesna središta u Andaluziji te su one često jedne od planiranih destinacija za posjetiti tokom kružnog obilaska ove regije. Iako regija ima čak 6 zračnih luka, ipak najčešće Zračna luka Malaga služi kao pristupna točka za mnoga od ovih putovanja, kao i za boravak na području obale. Osim nabrojanih glavnih kulturno-povijesnih gradova, važno je spomenuti i Rondu koja je jedno od najvažnijih manjih središta u Andaluziji. Nešto više od polovice njezinih posjetitelja bilo je na putovanju s više odredišta, odnosno Ronda im je bila samo jedno od posjećenih mjesta na putovanju. Ona je također i popularno odredište za jednodnevne izlete s obale. Ono što je zanimljivo je činjenica da u Andaluziji intenzivan razvoj turizma u većim gradovima ne stvara pritisak na lokalno stanovništvo.

S obzirom na sve navedeno jasno je zašto je upravo Andaluzija jedno od najvažnijih regionalnih odredišta u Španjolskoj. Obilježavaju je raznolike geografske karakteristike iz čega proizlazi njezina mješavina obalnih, urbanih i seoskih područja. Nakon što su stvorene autonomne zajednice u Španjolskoj, velika je pozornost posvećena pitanjima održivosti te prostornim aspektima planiranja u Andaluziji. Ovo je donijelo veći i snažniji fokus na turizam te potrebu za razmatranjem lokalnih karakteristika i raznolikosti duž cijele regije.

Andaluzija se u turističkom smislu može podijeliti na više načina, od osnovne podjele pa do nešto detaljnije. Primjerice, najjednostavnija podjela bila bi na obalno, unutrašnje urbano i unutrašnje ruralno područje. Naravno, od svega je ipak najveći fokus na obalu i to na područje od Marbelle do Estepeone kao najistaknutije.

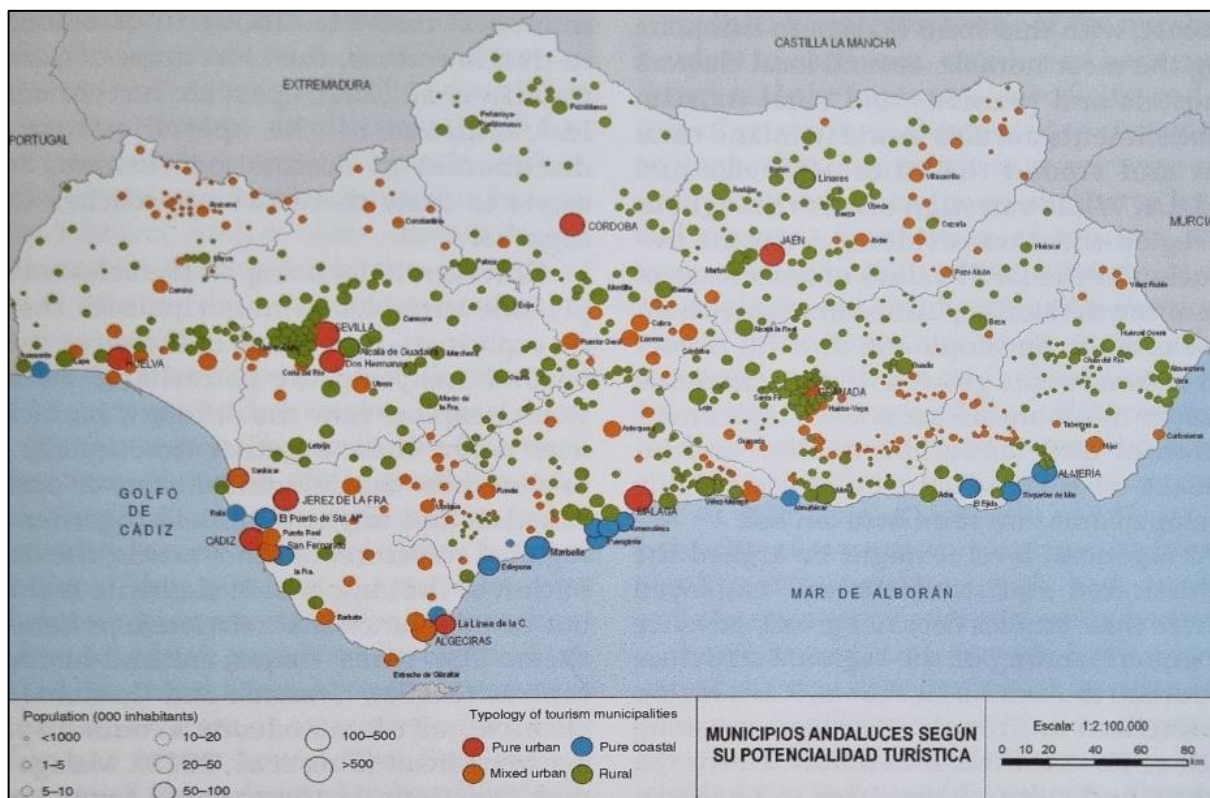
Autor Merinero-Rodriguez je u jednom od svojih članaka identificirao četiri tipa područja u Andaluziji na temelju njihovog turističkog potencijala:¹⁹

- Izuzetno obalno – 16 općina s prevladavanjem obalnih i nedostatkom drugih resursa.
- Izuzetno urbano – 10 općina obilježenih pretežito urbanim i manjim brojem ostalih resursa. U čista urbana područja pripadaju Sevilla, Granada, Cordoba i ostali gradovi preko 100 000 stanovnika.
- Mješovito urbano – 217 općina koje imaju raznolike resurse uključujući kulturne spomenike i zaštićena prirodna područja.

¹⁹ Pearce, op. cit. 104.

- Ruralno – ovdje pripada 527 općina uglavnom u kontinentalnom dijelu koje imaju jako malo resursa bilo prirodnih ili baštinskih. Ovo zapravo uglavnom i nisu turistički privlačna područja.

Slika u nastavku prikazuje karakterizaciju područja u Andaluziji prema njihovom turističkom potencijalu. Crvenom bojom označena su izuzetno urbana, a plavom bojom izuzetno obalna područja. Narančasta boja pak predstavlja mješovita urbana područja dok su ruralna označena zelenom bojom.

Slika 13. Područja u Andaluziji prema turističkom potencijalu.

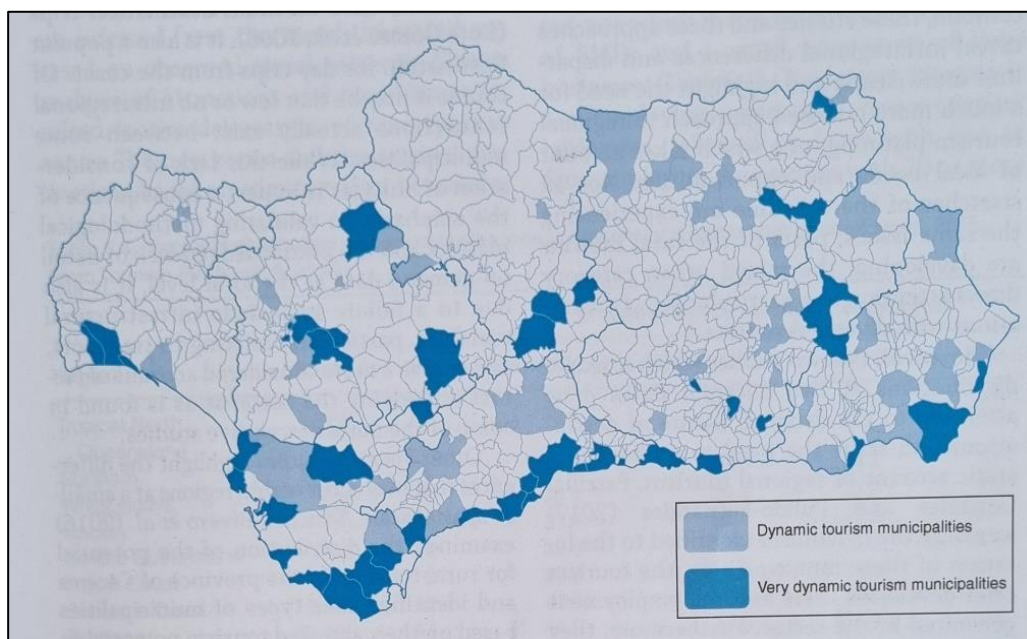
Izvor: Pearce, *Tourist destinations: structure and synthesis.*, 105.

Iako je znatno više ruralnih područja kojih se može pronaći u skoro svakom dijelu Andaluzije, upravo su čista obalna i čista urbana područja i dalje turistički najistaknutija. Posjetiteljima je ipak privlačnija obala ljeti te veći gradovi koji su puni života u svako doba godine, bez obzira na to što se ne ističu većim brojem znamenitosti. Što se tiče mješovito urbanih područja može se zaključiti da bi se uz fokus na turizam i malo ulaganja u razvoj istog mogli mnogo bolje iskoristiti raznoliki resursi kojima obiluju.

Autori Parrilla-Gonzales i Pulido-Fernandez navode nešto drugačiju podjelu regije. Oni dijele Andaluziju na 3 skupine općina sa strane njihove ekonomske turističke dinamike:²⁰

1. Vrlo dinamične turističke općine – 44 općine koje obuhvaćaju razne obalne destinacije, primjerice Marbella i Malaga, zatim Sevilla i njezino šire područje i na kraju manji gradovi s bogatom arhitektonskom baštinom te kulturnim atrakcijama u razvoju.
2. Dinamične turističke općine – 56 raznolikih općina u manjem, ali vrlo važnom razvoju. U njih spadaju brojne manje općine na području provincije Almerie i ostalih gradova srednje veličine koje karakteriziraju dobro očuvani turistički resursi, ulaganja u kvalitetne smještajne objekte, bolje prometnice, prirodne atrakcije, zabavni parkovi i slično.
3. Nedinamične općine – ovo je velika i heterogena kategorija u koju spadaju i tradicionalne destinacije koje su svjedočile promjenama u određenom promatranom periodu te one koje su imale malu ili pak nikakvu orijentaciju prema turizmu.

U nastavku je prikazana podjela Andaluzije prema dinamičnosti turističkih općina.

Slika 14. Prikaz turističkih općina Andaluzije prema dinamičnosti.

Izvor Pearce, *Tourist destinations: structure and synthesis*, 105.

Kao i na svakom području tako i u Andaluziji postoje turistički vrlo dinamična područja koja zapravo i čine ovu regiju privlačnom destinacijom. No, osim ovih područja postoje i ona manje dinamična koja zapravo skrivaju mnogo toga zanimljivog što bi se pravilnim upotrebljavanjem

²⁰ Ibid.

resursa i boljom promocijom moglo puno kvalitetnije iskoristiti kako bi Andaluziju učinili još posebnijom regijom.

Moglo bi se raspravljati o tome omogućavaju li zapravo ove podjele bolje razumijevanje regionalne strukture turizma u Andaluziji. Ono što bi se moglo izvući je to da ovu regiju karakterizira intenzivan razvoj duž njene obale te u urbanim područjima. Unutrašnja ruralna područja Andaluzije imaju daleko manje turističkog potencijala, odnosno na takvim područjima ili resursi ne postoje ili ako ih ima oni nisu dobro iskorišteni u turističke svrhe. Samim time jasna je činjenica da na ovakvim područjima nije zabilježen turistički razvoj.

Nadalje, ovi pristupi otkrivaju razlike i neskladnosti unutar regije te naglašavaju potrebu za mnogo ekspresivnijim pristupom planiranju regionalnog turizma koji uzima u obzir lokalne potrebe i mogućnosti. Ne suočavaju se svi dijelovi regije s istim problemima te se samo određena područja razvijaju. Kategorija iz prethodnih podjela regije koju je najbitnije istaknuti je mješovita urbana, uzimajući u obzir da se ona odnosi na određene destinacije s velikom raznolikošću resursa.

Iz svega navedenog može se zaključiti da Andaluziju kao regiju obilježava visoka raznolikost dinamičnosti njenih područja u turističkom pogledu, što dovodi do potrebe za daljnjim proučavanjem regionalnog turizma na ovom području. Autori Parrilla-Gonzales i Pulido-Fernandez dinamiku općina pripisuju njihovoj lokaciji, turističkoj ponudi tih područja te zapošljavanju u sektoru. Također ističu kako je navedena dinamika rezultat odnosa i povezanosti prostornih područja.

Promatrajući sve navedene podjele regije u turističkom smislu i fokusirajući se na njihov daljnji razvoj, može se pretpostaviti kako bi rješenje u svrhu istog bilo udruživanje općina te njihova međusobna povezanost u regionalnoj strukturi. Samim time vuče se i važnost elemenata ponude koji bi trebali biti međusobno funkcionalni u svim općinama regije. Također je jasna i činjenica kako su veze koje postoje među općinama veoma važne zbog čega je njihova suradnja neophodna u svrhu turističkog razvoja. U slučaju nedovoljne suradnje među općinama, ubrzan razvoj turizma ne može se očekivati. Iz istog razloga veoma su bitne i informacije o potražnji na regionalnoj razini. Po svemu navedenom može se reći da je povezanost područja i općina unutar regije vrlo bitna te da može uvelike doprinijeti prvenstveno napretku svake od ovih komponenti, kao što je vidljivo po primjeru regije Andaluzije.

3.3. Specifičnosti turističke ponude i potražnje Andaluzije

Turizam je jedan od ključnih sektora gospodarstva Andaluzije, a predstavlja čak 13% regionalnog BDP-a i 14% zaposlenosti. Teritorij Andaluzije i njezinih 8 pokrajina bilježe itekako dobru posjećenost turista zbog promoviranja destinacije marketinškim alatima te promotivnim i komunikacijskim kampanjama. Međutim, kako bi se turizam ove regije održao uspješnim, lokalnim i regionalnim vlastima potrebni su ključni pokazatelji uspješnosti za mjerenje učinaka promotivnih aktivnosti na turistički razvoj svake od 8 andaluzijskih provincija. Također, regijom se dobro turistički upravlja strategijama te se ispunjavaju svi zahtjevi za poslovanja od strana velikih hotelskih lanaca.

Temelji razvoja Andaluzije kao turističkog odredišta leže u njenoj lokaciji, turističkim atrakcijama, kvalitetnim smještajnim objektima, zračnim lukama te upravljanju marketingom. Uspjeh ove destinacije odredit će upravo mjera do koje su ovi čimbenici međusobno povezani, kombinirani i integrirani u cjelinu. Na turističku potražnju pak utječe dostupnost odredišta te troškovi putovanja. Zračna dostupnost turistima uvelike olakšava pristup destinaciji te samim time im pruža više vremena. To onda stvara i konkurentsku prednost destinacije, što pokazuje i statistika. Čak 58% međunarodnih turista do svojih odredišta putuje zračnim prijevozom. Prema tome, turistička potražnja orijentira se uglavnom na turistička područja i resurse koji su u blizini i zbog izdatka za prijevoz koji čini oko 30% ukupne potrošnje u turističkim kretanjima.

Ponuda i potražnja ključni su pojmovi u turizmu. Ponuda turističkog proizvoda je ukupna vrijednost prodanih jedinica, bez obzira na to tko ih koristi.²¹ Kako bi se uopće razvio turistički proizvod čime bi nastala ponuda destinacije potrebno je obuhvatiti sve elemente s kojima bi posjetitelj određene destinacije imao kontakt. Pod ove elemente ubrajaju se atrakcije i aktivnosti, infrastruktura, uslužno osoblje, ostali sadržaji te naravno smještajni kapaciteti. U Andaluziji smještajni kapaciteti dijele se na osnovne i komplementarne. Pod osnovne spadaju hoteli, moteli i pansioni, a komplementarni su turistički apartmani i kampovi te iznajmljene sobe ili kuće. U nastavku je tablica koja prikazuje turističku ponudu Andaluzije prema vrsti objekta. Zbog nedostatka novijih podataka, prikazani su podatci od 2018. pa do 2021. godine.

²¹ Debbage i Ioannides, *The Economic Geography of the Tourist Industry: A Supply-side Analysis*, 38.

Tablica 1. Turistička ponuda u Andaluziji prema vrstama objekata od 2018. do 2021. godine.

Vrsta turističkog objekta	2018.	2019.	2020.	2021.
Hotel	1.600	1.616	1.647	1.661
Apartman	1.302	1.404	1.450	1.593
Pansion	643	649	594	592
Hostel	588	601	625	642
Turistički kamp	163	164	165	167

Izvor: Izrada autora prema podacima s Instituta za statistiku i kartografiju Andaluzije

(<https://www.juntadeandalucia.es/institutodeestadisticaycartografia/index-en.php>)

Prema prethodnoj tablici vidljivo je kako s obzirom na turističku ponudu u Andaluziji među smještajnim objektima prevladavaju hoteli. Od 2019. do 2021. godine brojka je rasla unatoč pandemiji, te prema posljednjim podacima iz 2021. u ponudi je bio 1.661 hotel u regiji. Prema brojkama hotele prate i apartmani s oko 1.500 objekata u prosjeku, dok su prema posljednjim podacima u regiji bila 1.593 apartmana u ponudi u 2021. godini. Nešto je manji broj smještajnih objekata kao što su pansioni i hosteli jer je i potražnja za njima niža, a najmanji broj je turističkih kampova. Prema ovim podacima može se pretpostaviti kako je broj od 2021. do sada samo rastao, s tim da hoteli i apartmani i dalje prednjače u ponudi jer su oni i najtraženiji od strane turista.

Osim same vrste smještajnih objekata, turistička ponuda se može prikazati i brojem dostupnih ležajeva u objektima. Sljedeća tablica prikazuje broj ležajeva u Andaluziji prema vrsti smještajnih objekata.

Tablica 2. Broj ležajeva u Andaluziji prema vrsti smještajnih objekata od 2018. do 2021. godine.

Vrsta turističkog objekta	2018.	2019.	2020.	2021.
Hotel	232.483	234.623	237.983	242.516
Apartman	80.516	83.928	84.452	88.911
Pansion	19.323	20.017	17.630	17.624
Hostel	18.267	18.693	19.324	19.673
Turistički kamp	81.653	81.893	81.910	82.351

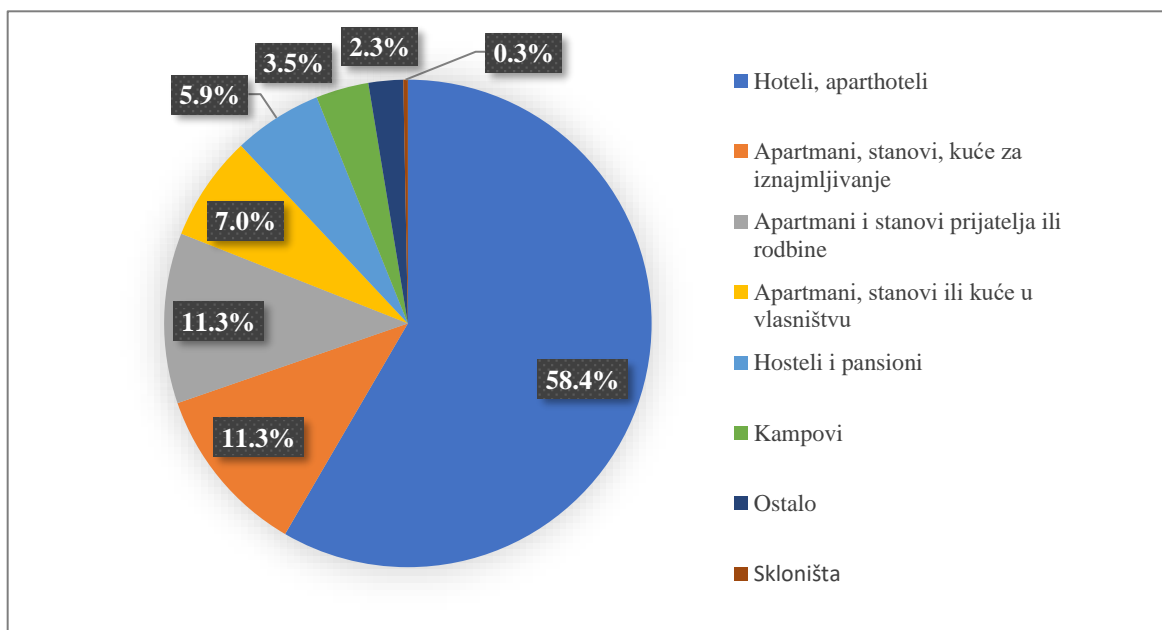
Izvor: Izrada autora prema podacima s Instituta za statistiku i kartografiju Andaluzije

(<https://www.juntadeandalucia.es/institutodeestadisticaycartografia/index-en.php>)

Podatci iz tablice za broj ležajeva prema vrsti smještajnih objekata u Andaluziji prikazuju nam da najveći broj ležajeva nude upravo hoteli kojih ima najviše. Apartmani nude samo 30% ležajeva u odnosu na ponudu hotela, a pansioni i hosteli nude uvelike manji broj ležajeva, samo

7 do 8% u odnosu na broj ležajeva u hotelima. Zanimljivo je da turistički kampovi kojih je najmanje kao smještajnih objekata konkuriraju apartmanima u broju ležajeva.

Kada se govori o turističkoj ponudi određene destinacije, u ovom slučaju regije Andaluzije, bitno je spomenuti i iskorištenost kapaciteta prema vrstama smještajnih objekata. Slijedi grafički prikaz distribucije putovanja prema vrsti smještaja u Andaluziji 2021. godine.

Grafikon 3. Distribucija putovanja prema vrsti smještaja u Andaluziji 2021. godine.

Izvor: Izrada autora prema podacima s Instituta za statistiku i kartografiju Andaluzije (<https://www.juntadeandalucia.es/institutodeestadisticaycartografia/index-en.php>).

Iz grafikona se može iščitati kako više od polovice turista prilikom putovanja u Andaluziju uglavnom noće u hotelima ili aparthotelima, čak njih 58,4%. Smještajni objekti koji se dosta koriste su također apartmani, stanovi te kuće za iznajmljivanje. Isti postotak odnose i turisti koji za vrijeme svog putovanja borave u stanovima prijatelja i rodbine, što se odmah može povezati s njihovim motivom putovanja. Naime, dobar broj turista odabire Andaluziju kao destinaciju zbog posjeta bližnjima. Nadalje, u nešto manjem broju koriste se stanovi ili kuće u vlasništvu te hosteli i pansioni, a u najmanjem broju, pri posjetu Andaluziji, koriste se kampovi i ostale vrste smještaja.

Od 2018. do 2021. godine Španjolska je bila druga najposjećenija zemlja na svijetu, dok je Francuska zauzela prvo mjesto.²² U 2020. godini pandemijska kriza je poprilično paralizirala turističku aktivnost u Andaluziji. Prema Nacionalnom zavodu za statistiku (INE),²³ u 2020.

²² Florido-Benítez, „The impact of tourism promotion at Andalusian eight Provinces“, 1.

²³ INE odnosno Nacionalni zavod za statistiku je španjolska institucija posvećena statističkim mjerenjima i kontroli države.

godini Andaluzija je primila 2,7 milijuna međunarodnih turista te je ostvarila 16 milijuna noćenja, što bi primjerice bila jedna četvrtina rezultata od prethodne godine.²⁴ Dakle, jasno je koliko su pojava koronavirusa, Brexit te sukob između Ukrajine i Rusije utjecali na turizam područja južne Španjolske, što se naravno očituje i u statističkim podacima. Ti su događaji posebice utjecali na Andaluziju s obzirom da je međunarodni turizam osnova ove turističke destinacije.

U 2021. godini Andaluzija je primila 4,2 milijuna međunarodnih turista, što bi bila trećina rezultata u godinama prije pandemije. Uglavnom se broj povisio u drugom dijelu godine kako su mjere popuštale. U 2022. godini regija je zabilježila posjet od strane čak 10 milijuna internacionalnih turista.²⁵ To bi bilo oko 83% uspoređujući s brojkama iz 2019., što je svakako veliki napredak s obzirom da se radi o razdoblju nakon koronavirusa. U prvoj polovici 2022. broj međunarodnih turista bio je 77% u odnosu na razinu iz 2019., no druga polovica godine zabilježila je optimističnijih 89%.

U nastavku slijedi tablica s prikazom broja posjeta međunarodnih turista u Andaluziji po mjesecima od 2019. godine.

Tablica 3. Broj posjeta međunarodnih turista u Andaluziji, 2019. - 2022.

Mjesec	2019.	2020.	2021.	2022. (% 2022 prema 2019)
Siječanj	574,761	605,491	49,789	323,896 (56%)
Veljača	626,983	626,653	28,715	425,307 (68%)
Ožujak	842,934	298,332	51,049	609,437 (72%)
Travanj	1,131,483	0	83,006	907,596 (80%)
Svibanj	1,204,749	0	166,171	1,036,243 (86%)
Lipanj	1,243,394	13,997	296,125	1,009,404 (81%)
Srpanj	1,256,656	359,754	555,120	1,119,763 (89%)
Kolovoz	1,403,702	363,850	699,075	1,285,299 (92%)
Rujan	1,375,342	179,190	687,624	1,115,222 (81%)
Listopad	1,191,120	143,610	813,081	1,049,705 (88%)
Studeni	614,169	49,175	486,298	593,559 (97%)
Prosinac	557,861	60,600	332,287	536,087 (96%)

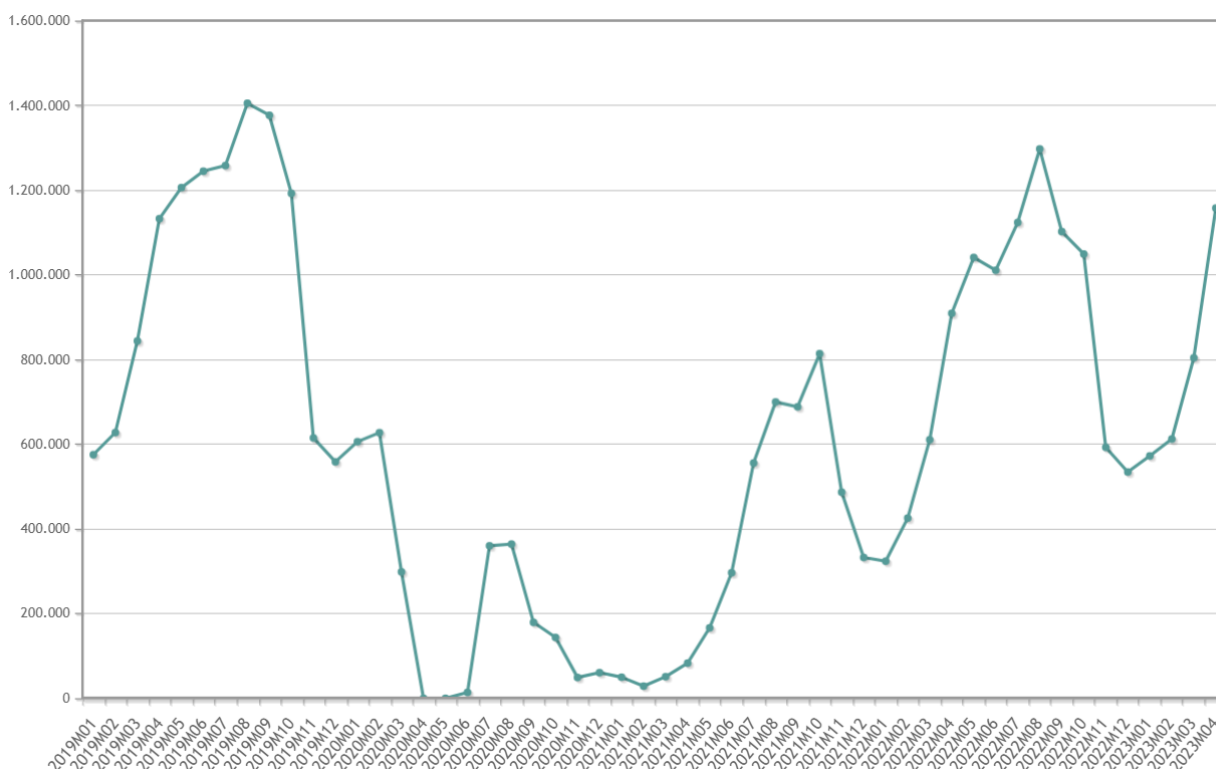
Izvor: Nacionalni zavod za statistiku (<https://www.ine.es/dynInfo/Infografia/Territoriales/en/index.html>)

²⁴ Florido-Benítez, op. cit. 2.

²⁵ <https://www.andalucia.com/spain/statistics/tourism.htm>

Prema tablici može se vidjeti kako je očekivano najmanji broj turista bio u 2020. godini, posebice u travnju i svibnju dok nije zabilježen čak nijedan posjet međunarodnih turista. Ovaj podatak nije neobičan s obzirom da je u to vrijeme bilo zabranjeno putovati izvan granica u većini država. Vidljivo je da kako su mjere opadale, od 2021. iz mjeseca u mjesec sve više raste broj međunarodnih posjetitelja. Također je vidljivo da su od kraja 2022. godine zabilježeni podatci najslabijim onima iz 2019. godine prije razdoblja pandemije.

Za lakše shvaćanje prethodno navedenih podataka u nastavku je i grafički prikaz.

Grafikon 4. Prikaz posjeta međunarodnih turista u Andaluziji, 2019. - 2023.

Izvor: Nacionalni zavod za statistiku (<https://www.ine.es/dynInfo/Infografia/Territoriales/en/index.html>)

Iz prikaza može se vidjeti kako se turizam polako vraćao u brojke kakve su bile bilježene i prije te je u travnju ove godine čak i prestignut broj međunarodnih posjeta u usporedbi s 2019., godinom prije pandemije. Očekuje se i da će se nastaviti trend povećanja broja posjetitelja u narednim mjesecima 2023. godine.

Međunarodni turistički dolasci ključan su pokazatelj turističke potražnje. Turistička potražnja za određenom destinacijom je količina turističkih dobara i usluga koje su potrošači spremni kupiti tijekom određenog razdoblja pod danim skupom uvjeta.²⁶ Stoga, uz broj dolazaka treba istaknuti i broj noćenja te turističku potrošnju. Ove tri varijable zajedno

²⁶ Song i Witt, *Tourism Demand Modelling and Forecasting: Modern Econometric Approaches*, 5.

odražavaju ukupnu veličinu turističke potražnje iz različitih perspektiva. S obzirom da su međunarodni dolasci u Andaluziji već obrađeni, sada slijede podatci o broju noćenja. U nastavku je tablica s prikazom broja noćenja međunarodnih turista u Andaluziji. Podatci su prikazani po vrstama turističkih objekata u travnju od 2019. do 2023. godine. Za obradu se koristi mjesec travanj budući da su zadnji dostupni podatci iz istog mjeseca ove godine.

Tablica 4. Broj noćenja međunarodnih turista u Andaluziji po vrstama turističkih objekata u travnju od 2019. do 2023. godine.

Vrsta turističkog objekta	Travanj 2019.	Travanj 2020.	Travanj 2021.	Travanj 2022.	Travanj 2023.
Hoteli	2.657.112	0	148.954	2.210.138	2.643.572
Apartmani	599.235	0	46.712	431.613	472.831
Kampovi	134.519	0	56.131	157.011	200.195
Smještaji u ruralnom turizmu	62.245	0	3.725	49.023	56.605

Izvor: Izrada autora prema podacima s Nacionalnog zavoda za statistiku (<https://www.ine.es/dynInfo/Infografia/Territoriales/en/index.html>)

Vidljivo je kako su podatci iz travnja 2019. godine vrlo slični podacima iz travnja ove 2023. godine. Iako zbog pandemije u 2020. nije bilo nijedno noćenje međunarodnih turista, u 2021. godini ta je brojka ponovno počela rasti te se ove godine vratila na stanje kakvo je bilo u razdoblju prije pandemije. U sljedećoj tablici prikazani su podatci broja noćenja domaćih turista u Andaluziji po vrstama turističkih objekata u travnju od 2019. do 2023. godine.

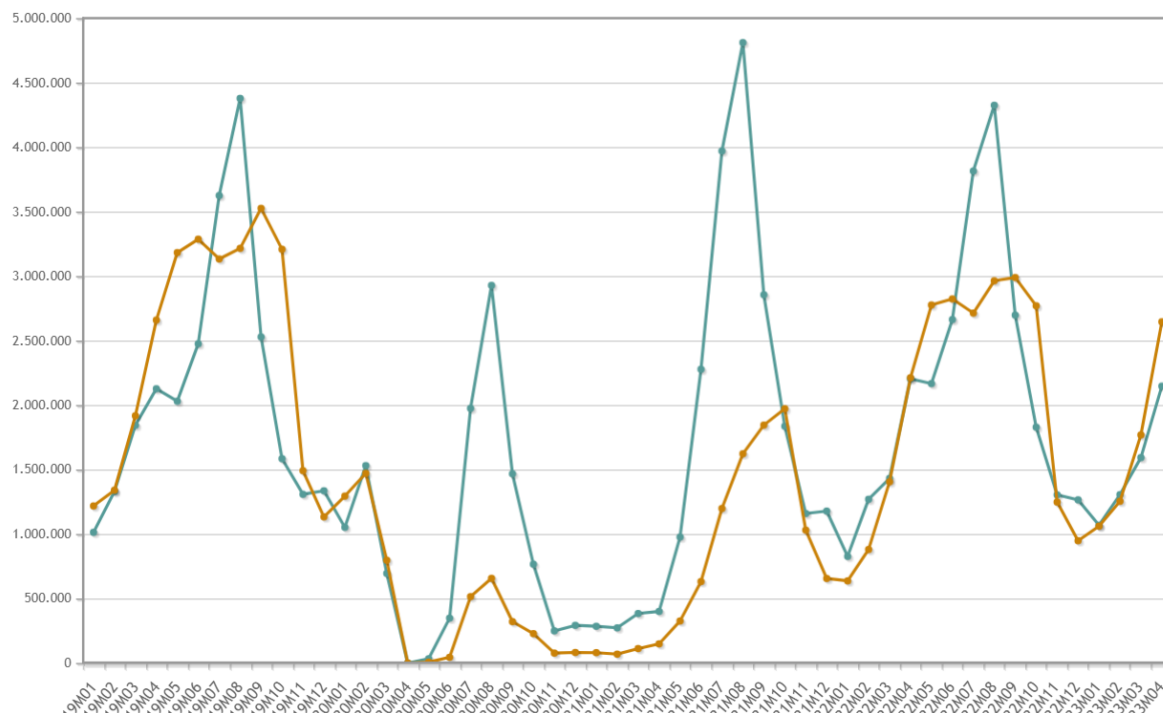
Tablica 5. Broj noćenja domaćih turista u Andaluziji po vrstama turističkih objekata u travnju od 2019. do 2023. godine.

Vrsta turističkog objekta	Travanj 2019.	Travanj 2020.	Travanj 2021.	Travanj 2022.	Travanj 2023.
Hoteli	2.125.055	0	400.319	2.201.487	2.145.264
Apartmani	288.740	0	89.605	330.149	356.387
Kampovi	155.341	0	78.677	236.808	325.182
Smještaji u ruralnom turizmu	49.844	0	23.064	68.955	66.653

Izvor: Izrada autora prema podacima s Nacionalnog zavoda za statistiku (<https://www.ine.es/dynInfo/Infografia/Territoriales/en/index.html>)

Iz tablice se može iščitati kako je trend broja noćenja domaćih turista veoma sličan trendu broja noćenja međunarodnih turista, međutim ipak je broj noćenja međunarodnih turista nešto

viši. Jedina činjenica koju bi valjalo istaknuti je porast broja noćenja domaćih turista u 2021. godini, periodu nakon pandemije dok su još na snazi bile mjere pa su bila zastupljenija kretanja turista unutar granica. Za bolje razumijevanje slijedi grafički prikaz podataka iz posljednjih dviju tablica.

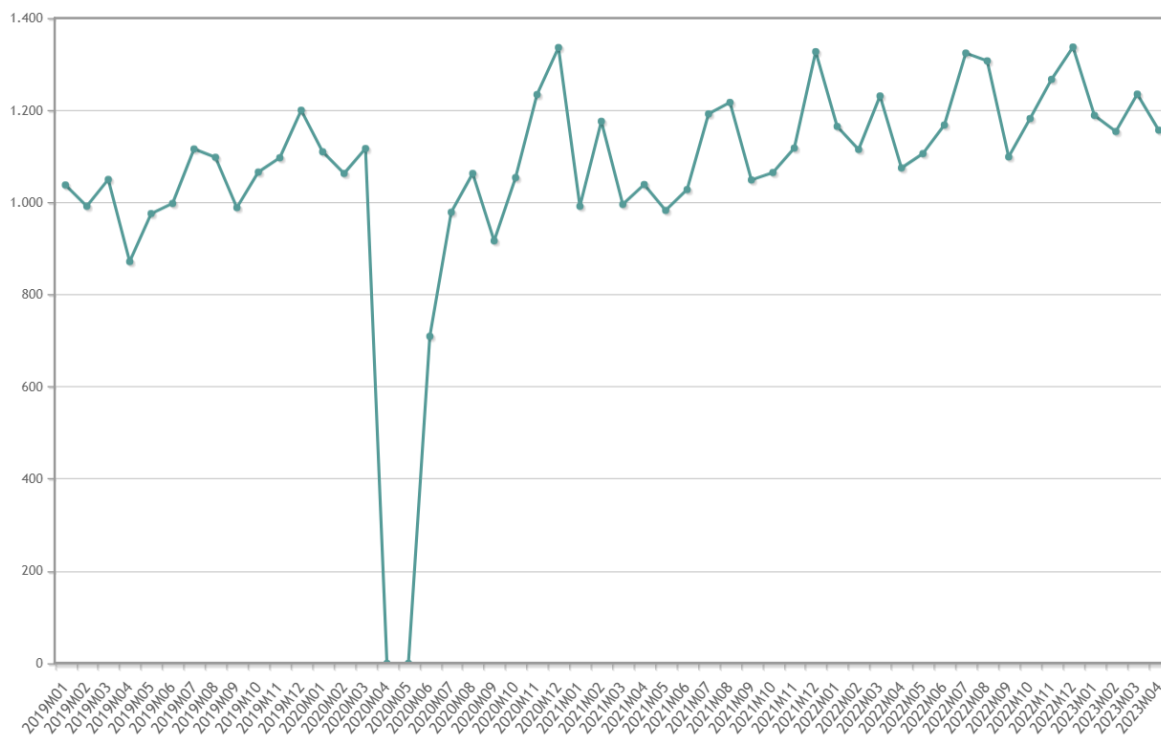

Grafikon 5. Broj noćenja domaćih i međunarodnih turista u Andaluziji po vrstama turističkih objekata u travnju od 2019. do 2023. godine.

Izvor: Nacionalni zavod za statistiku (<https://www.ine.es/dynInfo/Infografia/Territoriales/en/index.html>)

Na grafikonu su plavom linijom označeni domaći turisti dok su narančastom linijom označeni međunarodni turisti. Prema grafikonu se mogu vidjeti varijacije u noćenjima domaćih i međunarodnih turista. Uglavnom je broj noćenja domaćih turista od razdoblja pandemije bio dosta veći, no bitno je istaknuti kako od početka 2023., broj noćenja međunarodnih turista prelazi broj noćenja domaćih turista, kao što je bio i čest slučaj prije 2020. godine.

Nakon obrađenih međunarodnih turističkih dolazaka i broja turističkih noćenja, kako bi se u cijelosti prikazala turistička potražnja potrebno je detaljnije analizirati i prosječnu potrošnju turista na području Andaluzije. U sljedećem grafikonu može se vidjeti prosječni trošak međunarodnog turista na području ove regije.

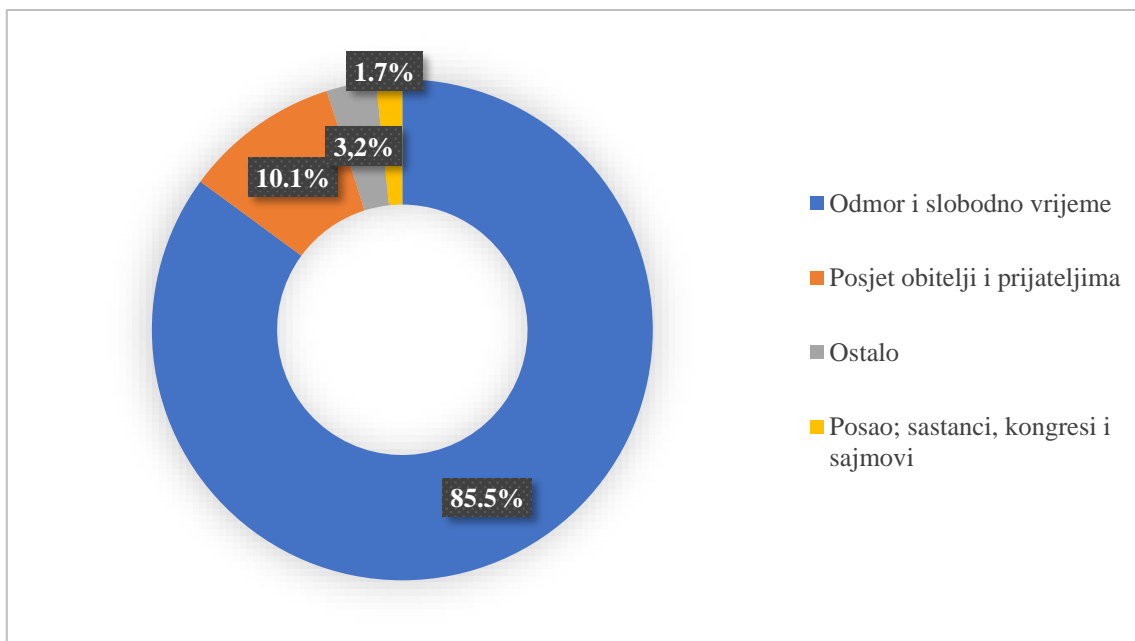

Grafikon 6. Prosječna potrošnja međunarodnog turista u Andaluziji, 2019. - 2023.

Izvor: Nacionalni zavod za statistiku (<https://www.ine.es/dynInfo/Infografia/Territoriales/en/index.html>)

Na grafikonu je vidljivo kako je prosječni trošak međunarodnog turista u Andaluziji u 2019. godini bio nešto veći od 1000 €. Naravno, tokom 2020. godine taj je podatak pada na 0, s obzirom da nije ni bilo turističkih dolazaka zbog pandemije koja je vladala. Kako je vrijeme išlo dalje, a turisti ponovno počeli putovati i to u većoj mjeri nego ranije, vidljivo je da je prosječni trošak nešto povećan te sada, općenito govoreći, svaki turist troši oko 1100 € tokom svog putovanja u Andaluziju. Posljednji podatak je iz travnja ove godine, a bitno je naglasiti i da se radi o predsezoni. Tijekom nadolazeće sezone očekuje se povećanje troškova turista.

Kada se govori o turističkoj potražnji bitno je istaknuti i razloge zbog kojih turisti odabiru određenu destinaciju kao svoje odredište. Andaluzija je primjerice prvi izbor mnogim turistima, no iz sljedećeg se grafikona mogu detaljnije iščitati točni motivi njihovih putovanja.

Grafikon 7. Distribucija turista prema glavnom razlogu putovanja u Andaluziju.

Izvor: Izrada autora prema podacima s Instituta za statistiku i kartografiju Andaluzije (<https://www.juntadeandalucia.es/institutodeestadisticaycartografia/index-en.php>).

Na grafikonu je očigledan razlog zbog kojeg najveći broj turista odabire Andaluziju kao turističku destinaciju. Čak njih 85,5% odabire ovu regiju za odmor i slobodno vrijeme, dok slijedi posjet obitelji i prijateljima, odnosno 10,1% turista odabire Andaluziju iz tog razloga. Nešto manji broj turista putuje zbog posla ili radi nekakvih drugih razloga.

Kao što se može zaključiti iz svih priloženih podataka, turistička ponuda Andaluzije je vrlo raznolika. Postoji veliki broj različitih smještajnih objekata na raspolaganju turistima, no hotela je ipak najveći broj u usporedbi s drugim smještajnim objektima kao što su kampovi, hosteli, pansioni i drugi. Samo su apartmani po ponudi slični brojki hotelskih objekata. Međutim, po podacima dostupnih ležajeva, ali i noćenjima po smještajnim objektima, hoteli neusporedivo prednjače u odnosu na sve druge smještajne objekte. Kada se govori o turističkoj potražnji može se reći da je Andaluzija izrazito međunarodna turistička destinacija. Jedino razdoblje kada je međunarodna posjećenost opala je razdoblje pandemije u 2020., no čim su mjere počele opadati te se moglo putovati izvan granica, strani turisti su pohrlili u ovu regiju. Svakako je bitno naglasiti da je za vrijeme pandemije očekivano bio porast posjeta domaćih turista u Andaluziji. U svakom slučaju, iz svih grafički i tablično prikazanih podataka vezanih uz turističku potražnju, može se iščitati da se turizam u Andaluziji od ove, 2023. godine, počinje vraćati na ono što je bio i prije 2020. godine, vrlo tražena turistička destinacija u međunarodnom pogledu. U sljedećem će poglavlju fokus biti na mogućnosti razvoja Andaluzije kao turističke destinacije,

a istaknuti će se njezine prednosti i mane te će biti detaljnije obrađena pitanja budućnosti ove regije u turističkom pogledu.

3.4. Razvojne mogućnosti turizma u Andaluziji

Andaluzija je vrlo zahvalna destinacija kada je u pitanju turistički rast i razvoj. Uzimajući u obzir njezinu lokaciju, bogatu povijest, pogodnu klimu te prirodne i kulturne značajke, može se reći da bi bez nekog većeg ulaganja i promocije ove destinacije regija svakako imala zapanjujuće rezultate. U ovom trenutku Andaluzija već je prepoznata kao jedna od poznatijih europskih turističkih destinacija, no naravno uvijek postoje mogućnosti za razvoj i napredak. Slijedi SWOT analiza u kojoj će se procijeniti trenutno stanje Andaluzije kao turističke destinacije. Nadalje, u tablici će se prikazati njezine snage i slabosti, ali istaknuti će se i prilike te prijetnje iz okruženja za ovu regiju kao turističku destinaciju.

Tablica 6. SWOT analiza

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> - geografski položaj regije - pogodni klimatski uvjeti - obala s brojnim pješčanim plažama - broj sunčanih dana u godini - broj i raspoređenost zračnih luka u regiji - gastronomija - bogata kulturna baština - brojne poznate manifestacije 	<ul style="list-style-type: none"> - nedovoljna promidžba - nedovoljna iskorištenost potencijala u unutrašnjosti regije - niska stopa nezaposlenosti u regiji koja se odražava na manjak uslužnog osoblja u turističkim objektima
PRILIKE	PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> - razvoj ruralnog turizma u unutrašnjosti regije - povezivanje provincija kako bi se stvorila jedinstvena turistička ponuda regije - veći fokus na promociju destinacije - razvoj alternativnih oblika turizma 	<ul style="list-style-type: none"> - needucirani turistički djelatnici - produktivnost konkurentnih destinacija - smanjen interes za klasičnim oblicima turizma - nestabilnost kao posljedica rata Rusije i Ukrajine

Izvor: Izrada autora.

SWOT analiza daje prikaz velikog broja snaga i prilika Andaluzije za budući turistički razvoj. Većinu svojih resursa regija prilično dobro iskorištava za turizam, no većim fokusom na unutrašnjost regije te iskorištavanjem posebnosti mjesta koja nisu na obali dodatno bi se povećala posjećenost i atraktivnost šireg područja destinacije što bi ujedno utjecalo i na produženje turističke sezone izvan ljetnih mjeseci. Navedeno bi se moglo postići primjerice organizacijom dodatnih manifestacija u ruralnim mjestima te razvojem alternativnih oblika turizma. Treba istaknuti činjenicu da interes za klasičnim oblicima turizma s fokusom na sunce i more nije toliki kao prije, a upravo je to ono što najviše karakterizira ovu regiju. Razvojem alternativnih oblika turizma bi se definitivno povećala atraktivnost ove regije kao destinacije. Primjerice, avanturistički turizam ima veliki potencijal zbog prirodnih posebnosti te pogodne klime u Andaluziji što daje mogućnost organiziranja brojnih aktivnosti na otvorenom poput planinarenja, padobranstva, raftinga, bicikliranja po nepristupačnijim terenima i slično. Osim avanturističkog, fokus bi se mogao staviti i na gastro turizam s obzirom da regija ima mnoštvo tradicionalnih jela po kojima se ističe. Prema podacima iz prethodnog poglavlja vidljivo je koliko je mali broj iskorištenosti kampinga, no kada bi se pažnja usmjerila na ovakav oblik smještajnih kapaciteta te razvio primjerice glamping, odnosno luksuzno kampiranje, potražnja bi za ovakvim vrstama smještajnih kapaciteta sigurno porasla. Naravno, kako bi sav napor u razvitak destinacije bio uspješan, potrebno je i unaprijediti promociju Andaluzije kao destinacije. Postoje određene web stranice koje daju veliki broj informacija o ovoj destinaciji, no uvijek ima prostora za napredak što bi se trebalo iskoristiti, posebno većom pažnjom na promoviranje manifestacija koje se održavaju izvan sezonskih mjeseci. Iako Andaluzija ima veliku konkurenciju uzimajući u obzir ostale regije ove države te susjedni Portugal, ipak se više ističe te ima veliki potencijal za daljnji razvoj u različitim aspektima turizma. Jedina veća prijetnja koju valja spomenuti je ekonomska nestabilnost koja potječe od trenutnog rata između Rusije i Ukrajine, međutim s obzirom na snage koje ima te brojne mogućnosti i prilike za razvoj, pretpostavlja se da će Andaluzija ostati jedna od istaknutijih europskih destinacija i u budućnosti.

Zaključak

Može se reći kako turistička destinacija, za razliku od primjerice turističkog mjesta, nema određene čvrste granice u prostoru niti postoji mogućnost da se iste povuku. Turističkom destinacijom mogu se nazivati čitave zemlje, ali uglavnom su to dijelovi zemalja odnosno određene regije. Prema tome regija, u ovom slučaju Andaluzija, u tom kontekstu predstavlja cilj tj. krajnju točku putovanja.

Motivi putovanja se s vremenom poprilično mijenjaju, a s time se također mijenjaju i želje, potrebe te preferencije turista. Zbog toga je potrebno da destinacija prati promjene potražnje kako bi svojom ponudom mogla biti u korak s njima. Dostupnost, atrakcije te smještajni kapaciteti su ono što čini jednu destinaciju. Po primjeru Andaluzije može se vidjeti kako ona sadrži sve nabrojane činitelje. Bitno je naglasiti kako je jako važna unutarnja povezanost regije da bi se mogla stvoriti poželjna turistička ponuda. Andaluzija je regija koja se nalazi na dobrom položaju, prilično je pristupačna i dobro prometno povezana te sadrži mnoge faktore koji je čine privlačnom destinacijom. Osim svojih prirodnih posebnosti, pogodne klime sa skoro 3000 sunčanih sati godišnje te bogatom poviješću, regija se ističe i svojom kulturom, gastronomijom, arhitekturom te raznim manifestacijama poznatim na svjetskom nivou. Flamenco ples, borbe s bikovima i maurska arhitektura pridonijeli su povoljnoj percepciji Andaluzije kao turističke destinacije u inozemstvu.

Turisti Andaluziju sa svojih 8 pokrajina još uvijek doživljavaju kao destinaciju sunca, mora i pijeska, a ona zapravo može ponuditi mnogo više od toga. Ima dosta raznovrsnu turističku ponudu, što je posebice izraženo u posljednjih par godina. Odredište Andaluzije ne znači samo plaža, njeno bogatstvo dolazi od različitih turističkih aktivnosti koje posjetiocima omogućuju uživanje u prirodnoj raznolikosti regije. Sa svojih 8 pokrajina Andaluzija je zapravo područje koje okuplja sve tipove turista, bez obzira na motiv njihovog putovanja.

Detaljnijom analizom Andaluzije kroz turističku statistiku utvrđena je raznolikost ponude te intenzitet potražnje za ovom destinacijom. Govoreći o ponudi moglo bi se reći kako ona ima još prostora za razvoj te bi se više trebala usmjeriti na specifične oblike turizma. No, unatoč tome i činjenici da je doba pandemije u 2020. godini dosta poljuljalo turizam na ovom području, regija je još uvijek jedna od traženijih turističkih destinacija Europe. Iz statističkih podataka vidljivo je kako se turistička potražnja povećava te već u 2023. godini stižu se brojke posjećenosti i noćenja turista iz 2019. godine, razdoblja prije pandemije.

Iz svega navedenog može se zaključiti kako je Andaluzija zasluženno jedna od vodećih turističkih destinacija Europe. Uvijek naravno postoji prostor za rast, ali ova regija već ima stvoren pozitivan imidž na internacionalnom nivou, te uzimajući u obzir njezine prilike i mogućnosti, uz pravilno iskorištavanje resursa, očekuje se daljnji razvoj Andaluzije kao turističke destinacije.

Bibliografija

- Aoyama, Yuko. "Artists, Tourists, and the State: Cultural Tourism and the Flamenco Industry in Andalusia, Spain" *International Journal of Urban and Regional Research* 33, br. 1. (2009): 80 – 104. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1468-2427.2009.00846.x> (pristupljeno 24. svibnja 2023.)
- Bilen, Miljenko, i Kristina Bučar. *Osnove turističke geografije*. Zagreb: Mikrorad, 2004.
- Boniface, Brian i Chris Cooper. *Worldwide Destinations, The geography of travel and tourism*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 2005.
- Borrallo-Jiménez, Milagrosa, Maria LopezdeAsiain, Rafael Herrera-Limones, i María Lumbreras Arcos. "Towards a Circular Economy for the City of Seville: The Method for Developing a Guide for a More Sustainable Architecture and Urbanism (GAUS)" *Sustainability* 12, br. 18. (2020): 7421. <https://doi.org/10.3390/su12187421> (pristupljeno 9. svibnja 2023.)
- Debbage, Keith G. i Dimitri Ioannides. *The Economic Geography of the Tourist Industry: A Supply-side Analysis*. London: Routledge, 1998.
- Florido-Benítez, Lázaro. "The impact of tourism promotion at Andalusian eight Provinces" University of Malaga, (2023.) – <https://www.preprints.org/manuscript/202305.0487/v2> (pristupljeno 26. svibnja 2023.)
- Hitrec, Tomislav. „*Turistička destinacija, pojam, razvitak, koncept.*“ *Turizam*, 3-4 (1995.)
- Jovičić, Dobrica i Vanja Ivanović. *Turističke regije sveta*. Beograd: Ton PLUS, 2008.
- Kelly, Ian i Anthony Nankervis. *Visitor destinations*. Milton, Qld.: John Wiley & Sons Australia, 2001.
- Magaš, Dragan. *Turistička destinacija*. Opatija: Hotelijerski fakultet Opatija, 1997.
- Pearce, Douglas G. *Tourist destinations: structure and synthesis*. Boston: CABI, 2021.
- Popesku, Jovan. *Menadžment turističke destinacije*. Beograd: Univerzitet Singidunum, 2016.
- Song, Haiyan i Stephen F. Witt. *Tourism Demand Modelling and Forecasting: Modern Econometric Approaches*. Oxford: Pergamon, 2000.
- Vukonić, Boris i Ksenija Keča. *Turizam i razvoj: Pojam, načela, postupci*. Zagreb: Mikrorad, 2001.

Weber, Sandra, i Vesna Mikačić. *Osnove turizma*. Zagreb: Školska knjiga, 1998.

<https://www.andalucia.org/en/home> (pristupljeno 9. svibnja 2023.)

<https://www.parlamentodeandalucia.es/opencms/export/portal-web-parlamento/elparlamento/historia/andaluciaayeryhoy.htm> (pristupljeno 19. svibnja 2023.)

<https://www.juntadeandalucia.es/presidenciaadministracionpublicaeinterior/opam/en/node/2823>
(pristupljeno 25. svibnja 2023.)

<https://www.juntadeandalucia.es/institutodeestadisticaycartografia> (pristupljeno 25. svibnja 2023.)

<https://datosmacro.expansion.com/ccaa/andalucia> (pristupljeno 25. svibnja 2023.)

<https://www.andalucia.com/spain/statistics/tourism.htm> (3. lipnja 2023.)

Popis ilustracija

Tablice

Tablica 1. Turistička ponuda u Andaluziji prema vrstama objekata od 2018. do 2021. godine.....	32
Tablica 2. Broj ležajeva u Andaluziji prema vrsti smještajnih objekata od 2018. do 2021. godine.....	32
Tablica 3. Broj posjeta međunarodnih turista u Andaluziji, 2019. - 2022.....	34
Tablica 4. Broj noćenja međunarodnih turista u Andaluziji po vrstama turističkih objekata u travnju od 2019. do 2023. godine.....	36
Tablica 5. Broj noćenja domaćih turista u Andaluziji po vrstama turističkih objekata u travnju od 2019. do 2023. godine.....	36
Tablica 6. SWOT analiza	40

Grafikoni

Grafikon 1. Odnos populacije u Andaluziji prema spolu	12
Grafikon 2. Udio gospodarskih djelatnosti u BDP-u Andaluzije	13
Grafikon 3. Distribucija putovanja prema vrsti smještaja u Andaluziji 2021. godine.....	33
Grafikon 4. Prikaz posjeta međunarodnih turista u Andaluziji, 2019. - 2023.	35
Grafikon 5. Broj noćenja domaćih i međunarodnih turista u Andaluziji po vrstama turističkih objekata u travnju od 2019. do 2023. godine.....	37
Grafikon 6. Prosječna potrošnja međunarodnog turista u Andaluziji, 2019. - 2023.....	38
Grafikon 7. Distribucija turista prema glavnom razlogu putovanja u Andaluziju.....	39

Slike

Slika 1. Položaj Andaluzije	8
Slika 2. Položaj provincija Andaluzije	16
Slika 3. Sierra Nevada - zimski turizam	19
Slika 4. Oasys MiniHollywood - Almeria	20
Slika 5. Špilja čudesa u Araceni	20
Slika 6. Río Tinto, Huelva	21
Slika 7. Plaza de España u Sevilli.....	23

Slika 8. Alhambra, Granada	23
Slika 9. La Mezquita, Cordoba	24
Slika 10. Puente Nuevo, Ronda	24
Slika 11. Flamenco	25
Slika 12. Arena za borbu bikova u Sevilli	26
Slika 13. Područja u Andaluziji prema turističkom potencijalu.....	28
Slika 14. Prikaz turističkih općina Andaluzije prema dinamičnosti.	29